

A FELOSZLATOTT KOLDULÓRENDI KOLOSTOROK BERENDEZÉSÉNEK ÚJRAELOSZTÁSA II. JÓZSEF IDEJÉN

A hatvani kapucinus kolostor javainak sorsa

II. József uralkodása során 1782 és 1790 között 140 kolostor került feloszlásra a Magyar Királyság területén.¹ A megszüntetett kolostorok vagyona állami kezelésbe került, és a lelkészpénztárhoz csatolva 1782. szeptember 10-én létrejött az úgynevezett vallásalap (*fundus religionarius*), amely a katolikus egyház reformjának és ennek keretében a plébánia-hálózat fejlesztésének anyagi fedezetét volt hivatott biztosítani.² A feloszlott rendházak berendezési tárgyai – eddigi tudásunk szerint – egyrészt pénzzé téve, másrészt valós anyagi mivoltukban kiosztva váltak a szegény vagy újonnan alapított plébániák hasznára.³

1786 után teljes szerzetesrendek feloszlására már nem került sor⁴, így a megmaradó kolostorok is szóba jöhettek, mint a feloszlási eljárások révén elosztott javak és erőforrások befogadói. Ez a koldulórendek – ferencesek, kapucinusok, minoriták – esetében azt is jelentette, hogy a megszűnő rendházak lakói nem feltétlenül kerültek ki a rend kötelekéből, hanem a megmaradó kolostorokba költöztek át.⁵ Ezek befogadóképessége azonban korlátozott volt, így a többletlétszám elhelyezésének és eltartásának gondját a megfelelő kvalitásokkal rendelkező szerzetes papok plébániai szolgálatra való kiküldése enyhíthette.⁶ Ezzel egyidejűleg a feloszlott kolostorok berendezésének szállítása, tárolása és kezelése egyre inkább meghaladta az adminisztratív apparátus személyzeti és térbeli kapacitásait. A plébániák elsősorban templomi felszerelésekre tarthattak igényt – azokra is csak mértékkel –, a koldulórendek kolostorainak szerény berendezése pedig kevés haszonnal kecsegtetett a vallásalap számára. Így, mivel a reformintézkedések egyébként is a világi papi feladatok ellátására ösztönözték a szerzetespapokat, kézenfekvő megoldásként jelent meg az a gyakorlat, hogy a megszünt rendházak kevésbé értékes berendezési tárgyait a plébániák helyett a rendek megmaradó kolostorai kaphatták meg, ami a zétosztásokkal járó adminisztratív feladatok jelentős részét, illetve a szállítás költségeit is a szerzetesekre hárította. Jelen tanulmány ennek az eljárás módnak a megjelenését és formálódását igyekszik bemutatni a hatvani kapucinus kolostor példáján keresztül.

* A tanulmány megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma „*AGRIA L. – Az egri Dobó István Vármúzeum évkönyvének megjelenítése*” (204188/00435) című nyertes pályázat tette lehetővé.

A tanulmány megírására a párizsi Centre français de recherche en sciences sociales (CFRES) – USR 3138 CNRS-MAEDI doktorandusz munkatársaként volt lehetőségem. Köszönettel tartozom továbbá dr. Varga Kálmánnak, dr. Velladics Mártának és a Magyar Nemzeti Levéltár munkatársainak, akik segítségével ez a tanulmány nem készülhetett volna el.

1 1782-ben 315 kolostor működött a Magyar Királyság területén. II. József uralkodása idején egy új kolostor alapítására került sor (budai Erzsébet-rendi kolostor), így a kolostorok összesített száma 1790-ig 139-cel csökkent. VELLADICS 1999. 1271–1272.

2 FELHŐ-VÖRÖS 1961. 284–285, 295.

3 VELLADICS 1997a.; VELLADICS 2004.

4 VELLADICS 1999.; VELLADICS 2001a. 3.

5 VELLADICS 2006. 28.

6 BRALES 2003. 195–201.

A felosztatott kolostorok felszerelésének sorsa 1787 előtt

Az első kolostorfelosztási hullám a császár 1782. január 26-án kihirdetett rendeletével vette kezdetét Magyarországon. A felosztatást végző biztosoknak részletes leltárt kellett készíteniük a rendházak ingó és ingatlan vagyonáról, melynek részeként a kolostorok és templomaik berendezési tárgyait is összeírták. Később ezek az inventáriumok szolgálták a tárgyak további ad-

1. kép Az egykori kolostortelek a 19. század második felében
Hatvány Lajos Múzeum, Történeti Gyűjtemény, Doktay Gyula hagyatéka

minisztrációjának alapjául, változó minőségük miatt azonban – mint ezt később a központi hivatalok panaszai tanúsítják – erre csak korlátozott mértékben voltak alkalmasak.⁷ Ugyancsak a felosztási rendelet mondta ki, hogy a szerzetesek és apácák a szobáikban található képeket, könyveket, bútorokat és egyéb használati tárgyakat magukkal vihetik, azok leltárba vétele tehát annak érdekében volt szükséges, hogy távozásukkor tulajdonjogukat igazolni tudják. Az 1782. február 4-én, a Magyar Kamarának küldött császári leirat, amely a felosztási eljárásban résztvevő kamarai alkalmazottak tevékenységét szabályozta, az összeírandó ingóságok körét tovább specifikálta, külön figyelmeztetve a biztosokat arra, hogy az éléskamrában és a pincében talált tárgyakat és élelmiszereket is leltárba kell venniük. A mindennapi használati tárgyak és élelmiszerek jelentős részét valószínűleg helyben árverezték el. Ennek részleteire nem tért ki a rendelet, ugyanakkor explicit módon utasította a biztosokat, hogy a központi hivataloknak továbbítandó készpénz és kötelezvények mellett a nemesfém tárgyakat (*Pretiosa*) is küldjék

⁷ VELLADICS 2001a. 4–9., VELLADICS 1997a. 288–289.

be a kamarai főpénztárhoz (*Hauptzahlamt*).⁸ Ennek megfelelően a kolostori berendezések legértékesebb darabjait 1782 és 1784 között Pozsonyba szállították, feldolgozásukkal a Magyar Kamara Egyházi és Vallásalapú Ügyek Osztálya (*Fundamentalia, ecclesiastica et primatialis*) foglalkozott,⁹ ahol a tárgyakat Schwester Flórián, a kamarai számvevőség számtisztje kezelte a helytartótanács felügyelete alatt.¹⁰ A feloszlott kolostorok berendezésének újraelosztá-

1 kép Légi felvétel. A kolostor területének vetülete a modern kori épületeken
Google Maps, Hatvan szatellit térképe [Hozzáférés: 2017. május 18.]

sa a szűkolködő vagy újonnan létrehozott plébániák között – amely történhetett vásárlás és csere útján is – jelentős részben ezen a központi lerakaton keresztül történt. Egy 1783. június 10-én kiadott rendelet szabályozta a tárgyak feldolgozásának módját, és a plébániáknak kiosztható tárgyak értékét 40 forintban maximalta.¹¹ 1784 október–novemberében a Helytartótanács és a Kamara Budára költözött,¹² következképpen az ezután feloszlott kolostorok értéktárgyait is az új központba irányították. 1785. március 24-én újabb rendelet szabályozta a beszállított tárgyak kezelésének módját, és az érintett személyek, hivatalnokok

8 Az 1782. január 26-án kiadott első feloszló rendelet és azt kiegészítő kamarai utasítás részletes ismertetését lásd VELLADICS 2001a. 4–9. A feloszló rendelet latin és német nyelvű szövegét, illetve az 1782. február 4-én kiadott instrukciót közli VELLADICS 2001b. 240–249. A kamarai pénztári hivatalokra vonatkozóan lásd NAGY 1971. 205.; FKISS–NAGY 1995. 192., 251.

9 VELLADICS 2004. 217.

10 1785 végén Schwester Flórián Bodó Jánosnak adta át a kuratori teendőket. FELHŐ–VÖRÖS 1961. 539.

11 VELLADICS 2004. 222., 233.

12 A császár 1783. november 28-án rendelte el a központi hivatalok Budára költöztetését. 1784-ben a Helytartótanácsot, a Magyar Kamarát és a Főhadparancsnokságot Pozsonyból, a Királyi Kúriát pedig Pestől helyezték át Budára. Pozsonyból Budára került tovább az országház és a levéltár (*archivum regium*) is. Az 1782-ben feloszlott klarissza kolostor épületeinek használatba vétele mellett a budai palotában és a volt jezsuita kollégiumépületében működő oktatási intézmények (egyetem, generális szeminárium, főgimnázium, elemi iskola), áthelyezése révén biztosítottak helyet az áttelepített intézményeknek. Az adminisztratív apparátus számára használható, várbeli ingatlanok köre tovább bővült, amikor 1784-ben a karmelita, 1786-ban pedig a ferences kolostor feloszlására került sor. NAGY 1963. 366–369., 375.

teendőit. A szétosztható tárgyak értékhatárát 50 forintra emelték. A nemesfémekből készült templomi felszerelések mellett az értékes miseruhákat és díszeket is a központi raktárba kellett szállítani. Az arany és ezüst tárgyak egy részét a pénzverde dolgozta fel a felhasznált anyag megfizetése ellenében. Az oltárokat, képeket, illetve helyben maradt felszereléseket szintén a szűkölködő templomoknak adhatták.¹³

1785 szeptemberére a Magyar Kamara és a Helytartótanács egyesült.¹⁴ Ezzel egy időben Niczky Kristóf, a Helytartótanács elnöke revíziót rendelt el, amelynek eredményeit november 9-én egy jegyzőkönyvben foglalták össze. Schwester Flórián, az ekkor már távozó félben lévő kurátor ebben arról tájékoztatót, hogy a lerakatban uralkodó kaotikus állapotok egyik oka a felosztató biztosok által készített inventáriumok hiányosságaiban, illetve a postára adás módjában keresendő: a felosztáskor felvett leltárkönyvek a beküldött tárgyak későbbi azonosítására és nyomon követésére az esetek jelentős részében nem voltak alkalmasak, illetve különösen megnehezíthette a hivatalnokok dolgát, ha a biztosok a szállításkor elmulasztották jelezni, hogy a csomagban lévő tárgyak a leltár mely tételeinek felelnek meg.¹⁵ Ezzel a panasszal és a mintegy 40 kolostorral rendelkező pálos rend tervezett felosztásával lehetett összefüggésben,¹⁶ hogy 1785-ben az Udvari alapítványi számvevőség (*Stiftungs- und Städtische Buchhalterei*) részletes szabályozást dolgozott ki a felosztató biztosok számára, melyet az 1786. március 1-én kiadott udvari dekrétummal vezettek be.¹⁷ Az 54 pontból álló szabályzat nemcsak a beküldendő, hanem a kolostorban maradó tárgyakkal kapcsolatos teendőket illetően is részletes instrukciókkal látta el a biztosokat. A templomok berendezését a kolostortól elkülönítve kellett leltárba venniük, és ha a templom plébániaként is funkcionált, a plébánia és a kolostortemplom vagyonának különválasztása is a feladatuk volt.¹⁸ A nemesfémekből készült templomi felszerelést, díszes paramentumokat, lámpákat, díszeket a felosztás ideje alatt el kellett zárnuk, majd az eljárás befejeztével ládába csomagolva és egy pontos jegyzéket mellékelve Budára¹⁹ kellett küldeniük. Helyben csak a további istentisztelethez szükséges, kevésbé értékes tárgyak maradhattak, amelyeket a sekrestyésnek adtak át elismervény ellenében.²⁰

A templomi bútorokat – oltárok, szószékek, padok – vagy meghagyták, amennyiben a

13 Az ebből befolyó összeget a templomok és kápolnák felszerelésére kellett fordítani. 1787. szeptember 21-én kiadott rendelet értelmében megszűnt a csere és a szabad vásárlás lehetősége. VELLADICS 2004. 221–222.

14 A helytartótanácsot és a magyar kamarát II. József 1785. augusztus 11-én kiadott rendeletével egyesítette. A helytartótanács elnökének jelentése alapján az egyesítés 1785 szeptember elejére megtörtént. Az egyesítés következtében megszűntek a kamaránál az alapítványi ügyekkel foglalkozó ügyosztályok, beleértve a korábban beszállított kolostori javakat felügyelő Egyházi és Vallásalapú Ügyek Osztályát (*Fundationalia, ecclesiastica et primatialis*), amelynek hatáskörét a Helytartótanácsához tartozó egyházi javak gazdálkodási osztálya (*Departamentum ecclesiasticum oeconomicum bonorum*) fedte le a vallásalaphoz tartozó javak gazdasági igazgatása tekintetében, míg a szerzetesek nyugdíjának intézése és később a beszállított berendezési tárgyak feletti felügyelet az 1783-tól működő Egyházi Gazdasági Osztály (*Departamentum ecclesiasticum oeconomicum*) kezelésébe került. NAGY 1971. 246–250.; FELHŐ-VÖRÖS 1961. 294–298., 331–333.

15 A revízió jegyzőkönyvének teljes szövegét közli VELLADICS 1997a. 286–291. A jegyzőkönyvekre vonatkozó panasz: VELLADICS 1997a. 288–289.

16 A pálos rend felosztására 1786. március 20-án került sor. A folyamat előkészítése azonban már hónapokkal korábban megkezdődött. Erre vonatkozóan lásd VELLADICS 2001a. 19–20. és CSÁSZÁR 1901. 415.

17 Az instrukció főbb pontjait ismerteti és az eredeti forrás szövegét is közli VELLADICS 2001a. 9–19., 24–43.

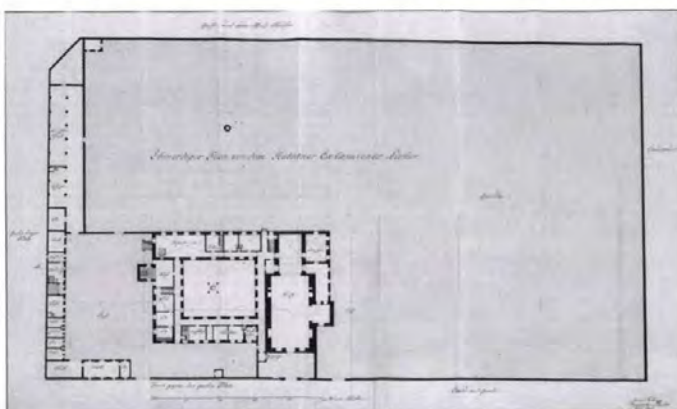
18 VELLADICS 2001a. 28.

19 Ekkor már a Helytartótanács Egyházi Gazdasági Osztályának (*Departamentum ecclesiasticum oeconomicum*) felügyelete alá tartozott a lerakat és a kurátor tevékenysége. VELLADICS 2004. 217.

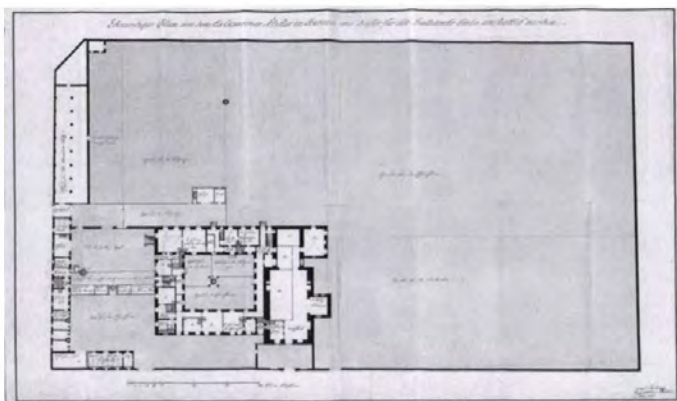
20 Ez a nagyobb kolostorokban, amely a környékbeli lakosok számára is celebrált miséket két kelyhet, két cibóriumot, egy monstranciát, és a szükséges miseruhákat jelentette. VELLADICS 2001a. 33–34.

3. kép A hatvani kapucinus kolostor és templom keresztmetszete
Joseph Thalherr kamarai mérnök rajza (1796) MNL OL T 62 1195/1

4. kép A hatvani kapucinus kolostor és templom földszinti alaprajza
Joseph Thalherr kamarai mérnök rajza (1796) MNL OL T 62 1195/2

5. kép A hatvani kapucinus kolostor és templom földszinti helyiségeinek tervezett átalakítása sóhivatallá
Joseph Thalherr kamarai mérnök rajza (1796) MNL OL T 62 1195/3

templom plébániatemplomként funkcionált tovább, vagy – mivel szétszerelésük és elszállításuk túl költséges és problematikus volt – helyben elárverezték.²¹

A kolostorépület berendezését illetően a feloszlató biztosok feladatává tette, hogy mindazon természetbeni javakat, amelyekben a megfelelő felügyelet hiánya valamilyen kárt okozhatott, minél előbb árverezzék el. Ebbe a kategóriába tartozott az állatállomány is (baromfi, sertés, lovak, ökrök), amelyet legkésőbb négy héttel a közzététel után az értük legtöbbet ajánló vevőnek kellett odaadniuk. Ugyancsak árverésre kellett bocsátani mindent, ami megromolhatott vagy tönkremehetett. Ilyen volt a zsír, liszt, hús, szalonna, hal, olaj, vaj, zöldség, friss és aszalt gyümölcs, savanyú káposzta, sajt, ecet, gyertya, szappan, faggyú, illetve a korábban előfordult lopások miatt a tűzifa. Ugyanakkor még a természetbeni javak licitációjára sem kerülhetett sor azonnal, mivel a szabályozás szerint az árverés időpontját legalább két héttel korábban ki kellett hirdetni a környékbeli településeken is. Minden más, ami ekkor nem került eladásra és értéke nem indokolta a központi lerakatba való beszállítást, egy kinevezett házmester felügyelete alatt a kolostorban maradt, amíg azok elárverezésére utasítást nem adott a helytartótanács. A fő árverés időpontját csak ezután lehetett kitűzni, és ebben az esetben is számolni kellett egy legalább hathetes intervallummal, mivel ennyi időnek kellett eltelnie az újságokban való kihirdetés és az árverés napja között. A házfelügyelő a feloszláskor készített inventárium alapján vállalt felelősséget a rábízott javakért, ezért a biztosok az első árverés után nyugtát állítottak ki számára az eladott tárgyakról, ezáltal igazolva a készletekben keletkezett hiányt. Az árverés során befolyt összeget a kolostorban talált készpénztől elkülönítve adták le a biztosok a legközelebbi só- vagy harmincadvám hivatalban. Ez utóbbi szintén elismervényt állított ki az átvett pénzről, amit csatolniuk kellett a feloszlási jegyzőkönyvhöz.²²

1787. január 16-án a budai központi lerakattól létrehozták a Helytartótanács Egyházi Gazdasági Ügyosztályának felügyelete alá tartozó Egyházi Tárgyak Letéti Hivatalát (*Sacrae supellectilis depositarii officium/Kirchegegeräthschaften depositen amt*).²³ A lerakat hivatallá szervezése összefüggött a plébániahálózat 1786 és 1789 között zajló átalakításával,²⁴ és egybeesett a kolostor-feloszlások legintenzívebb időszakával.²⁵ Mindeközben a hivatal folyamatosan helyhiánnyal küzdött: a Helytartótanács épületéből még 1785-ben a volt karmelita kolostorba költözött, majd a volt ferences templom Loreto kápolnáját is a hivatal céljaira kezdték használni. 1787-ben további két kápolnát vettek használatba.²⁶ Ezzel összefüggésben vált 1787-től általános gyakorlattá a feloszlott koldulórendi kolostorok kevésbé értékes ingóságainak meghagyása a szerzetesrendek tulajdonában, és a provinciálisok bevonása az elosztási folyamatba.

A feloszlási eljárás menetének szabályozása 1786-tól és a kapucinus kolostorokat érintő módosítások

Császár Elemér a pálos rend feloszlását feldolgozó tanulmányában a feloszlató biztosok

21 VELLADICS 2004. 217.

22 VELLADICS 2001a 31–32., 40–41.

23 VELLADICS 2004. 218.

24 A lelkeségrendezés előkészítésére és végrehajtására vonatkozóan lásd FELHŐ –VÖRÖS 1961. 449–450.

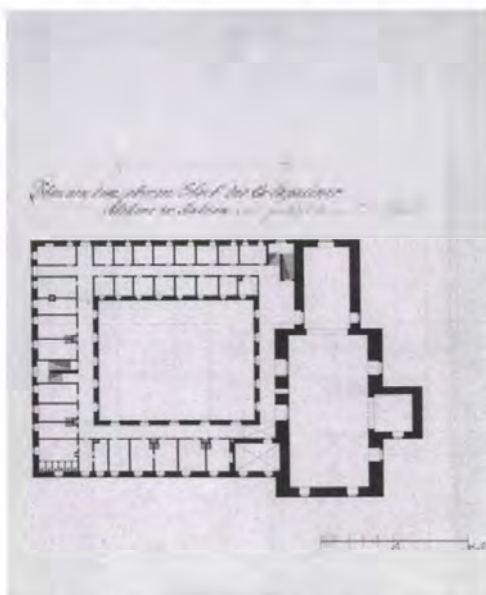
25 VELLADICS 1999. 1259–1278.; VELLADICS 2001b. 39–42.

26 VELLADICS 2004. 232.

megjelenését és a felosztás bejelentését rajtaütésszerű jelenetként írja le.²⁷ A rend felosztásáról 1786. február 7-én született döntés és Pálffy Károly alkancellár²⁸ még ugyanazon a napon levelet intézett Niczky Kristófhoz, a Helytartótanács elnökéhez, amelyben óva-

6. kép A hatvani kapucinus kolostor és templom emeleti helyiségeinek tervezett átalakítása sóhivatallá Joseph Thalherr kamarai mérnök rajza (1796)
MNL OL T 62 1195/4

7. kép A hatvani kapucinus kolostor és templom emeleti alaprajza Joseph Thalherr kamarai mérnök rajza (1796)
MNL OL T 62 1195/5

tosságra és diszkrécióra intette Nitzckyt a szükséges intézkedések megtétele során.²⁹ Amint arra már Velladics Márta is rámutatott, a hírzárlat nem lehetett túl hatékony: 1786. március 20-ig, a pálosok tényleges felosztásáig a rend eltörléséről hozott döntés híre könnyen kiszivároghatott.³⁰

A későbbi felosztások során azonban a hatóságok és a szerzetesrendek közötti kommunikációt az előkészítés fázisától kezdve egy sokkal nyíltabb, a szerzetesrendek vezetőinek koordináló szerepével is számoló hangvétel jellemezte. A magyarországi kapucinus kolostorok közül legelőször a holicisi rendházat oszlatták fel 1786. február 23-án,³¹ azaz kevéssel a pálos rend eltörlését megelőzően, majd 1787. január 7-én a magyaróvári, majd ugyanezen év április 4-én a hatvani kolostor került sorra. Ezen rendházak esetében az ingóságok kezelésének a pálosokétól jelentősen eltérő, az egyes rendházak felosztása során szerzett tapasztalatok függvényében is formálódó eljárás figyelhető meg. Az egyik jelentős eltérés, hogy az állami hatóságok már hónapokkal a felosztási eljárás előtt bevonták az egyházmegyét és a rend provinciálisát is a folyamat előkészítésébe.

27 CSÁSZÁR 1901. 415.

28 A magyar kancellária munkáját már 1785 előtt is inkább Pálffy Károly alkancellár, II. József bizalmi embere vezette. A kancellári tisztséget 1786-ban nyerte el. NAGY 1971. 245.

29 MNL OL C 72 Normalia 1786. F 773. p. 1.

30 VELLADICS 2001a. 19–20.

31 VELLADICS 2001b. 40.

Pálffy Károly kancellár már 1787. január 16-án arra figyelmeztette a Helytartótanácsot, hogy a hatvani kapucinus kolostor feloszlataása során mindenképpen ügyeljenek arra, hogy a helyi lakosság lelki gondozása ne lássa kárát a rendház megszüntetésének.³² A kapucinusok szerepe valóban nem volt elhanyagolható a település életében: az 1730-as évektől aktívan részt vettek a környék protestáns lakosainak katolikus hitre térítésében és az 1700-as évek első harmadában még szinte teljesen magyar anyanyelvű település növekvő számú németajkú lakosságának pasztorációjában. A hatvani uradalmat 1746-ban Grassalkovich I. Antal vásárolta meg, aki 1749-től rendszeres éves hozzájárulást juttatott az addig kizárólag alamizsnákból élő kolostornak,³³ 1762-től pedig a gödöllői birtoktesthez tartozó Máriabesnyőn is kapucinus kolostort alapítását tervezte, ahová 1763 decemberében költözhettek be az első szerzetesek. A konvent formális megalapítására 1771-ben került sor.³⁴ Emellett Grassalkovich rendkívül kiterjedt egyházi mecénási tevékenységet folytatott, melynek keretében számos plébánia épült fel birtokain.³⁵ 1746-ban a püspök megtiltotta a híveknek a romos állapotban lévő hatvani plébániatemplom további használatát, és a plébániai funkciót a kapucinusok templomára ruházta át, mely 1757-ig, az új plébániatemplom felszenteléséig látta el ezt a feladatot. Habár a kolostor és temploma 1757 után kevesebb világi feladatot látott el, a kapucinusok továbbra is részt vettek a hatvaniak és a környező települések lakosságának pasztorációjában, gyógyításában, oktatásában. Templomuk felszentelésére csak a plébániai funkció átadása után, 1759. október 14-én került sor.³⁶

Pálffy Károly 1787. január 16-án, a kolostor feloszlataásának előkészítését többek között azzal kezdte, hogy a Helytartótanácsot az illetékes egyházmegye ordináriusának bevonására utasította. Az ordináriusnak kellett ügyelnie arra, hogy a helyi plébános munkáját a kapucinusok feloszlataása után is kellő számú segédlelkész (*Kooperator*) segítse.³⁷ Ezzel egyidejűleg már zajlott a magyaróvári kapucinus kolostor feloszlataása, amely kapcsán 1787. február 20-án a kancellária arról értesítette a Helytartótanácsot, hogy a kolostorban a szerzetesek távozása után megmaradó élelmiszereket (*Victualien*), használati tárgyakat (*Effecten*) és ingóságokat (*Fahrnisse*) a rend eloszthatja a még nem, vagy szegényesen dotált kolostorai között. Habár ezt a kedvezményt már a holicai kolostor esetében is megkapták a kapucinusok,³⁸ a

32 MNL OL C 72 1787/88 F 173. p. 1.

33 PATAKI 2011.

34 VARGA 2011. 58–63, 103–105.; FARBAKY 2011. 369, 373.

35 DÁVID 1991.; LÁBADI 2003. 17–25.

36 A kapucinusok 1729-ben jelentek meg először Hatvanban. 1730-ban kaptak telket a Starhemberg Gundacker Tamás birtokában lévő mezővárosban, melyen 1732-ben kezdtek meg kolostoruk felépítését. 1735-re mind a templom, mind a kolostor alkalmas volt arra, hogy a szerzetesek beköltözzenek, és rendjük regulájának megfelelő életmódot folytassanak. A következő évben a kolostor és a templom legfontosabb részei már készen álltak, a közösség létszáma 15 főre bővült, a rezidencia vezetője pedig gárdiánná léphetett elő. Az 1740-es években az építkezések tovább folytak. PATAKI 2011.

37 Amennyiben a plébános két segédlelkésze (*Kooperatoren*) korábban a kapucinusok közül került ki (erről valószínűleg nem rendelkeztek bizonyos adatokkal), a feloszlataás után a plébánosnak kötelessége volt maga mellé vennie legalább egy káplánt, akinek a fizetését – bár a levél erre explicit módon nem tér ki, de később egyértelművé válik – a plébánia jövedelmeiből kellett biztosítani. MNL OL C 72 1787/88 F 173. p. 1. A feloszlataási jegyzőkönyvben a kolostor személyzetének különféle tisztségeit is feltüntették. Eszerint Pater Pulcherius Nagy a plébánia magyar nyelvű prédikátoraként teljesített szolgálatot. További három szerzetes esetében tüntették fel, hogy káplánként tevékenykedtek Palotás, Verseg és Szentlászló (mai Vácszentlászló) településeken, ám ezek egyike sem tartozott a hatvani plébániához. MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Ausweis N° 12. Aller in dem den 4ten Apr[il] 787 aufgehoben Kapuziner Kloster zu Hevesser Ko[m]itat, sowohl wirklich gegenwärtig befindlichen, als auf dem Lande als Kapläne abwesenden Geistlichen

38 Erre vonatkozó utalás: MNL OL C 72 1787. F 132. p. 23.

magyaróvári kolostorra vonatkozó rendelkezés volt az, amelynek érvényét a későbbiekben megszüntetendő rendházakra is kiterjesztették.³⁹ Következésképpen a hatvani kolostor – ekkor már tervben lévő – feloszlási eljárása is ennek megfelelően módosult.⁴⁰

A Helytartótanács Egyházügyi Bizottságának 1787. március 10-én tartott ülésének határozata alapján a váci püspöki prefektust, Johann Anchelyt nevezték ki a hatvani kapucinus kolostor feloszlató biztosának. Ő töltötte be a politikai biztos szerepét, míg a kamara részéről a pesti sóhivatal ellenőre, Ignaz Schmidt vett részt az eljárásban.⁴¹ Egyúttal a Helytartótanács utasította a kapucinusok provinciálisát is, hogy a feloszlásra váró hatvani kolostorban lévő szerzetesek későbbi elhelyezéséről intézkedjen.⁴² A március 17-én tartott ülésen történt meg a február 20-án kelt, eredetileg a magyaróvári kolostor tárgyainak szétosztására vonatkozó rendelet kiterjesztése a hatvani eljárásra is.⁴³ A feloszlató biztosoknak továbbra is a pálosok feloszlása előtt kiadott instrukcióban részletesen rögzített kötelességeknek kellett eleget tenniük – a feloszlás bejelentése, eskütétel, a kolostor minden ingó és ingatlan vagyonának leltárba vétele – azzal a különbséggel, hogy a kolostor lakói az egyéb kolostorokba történő szétosztásukig a természeti javakat és berendezési tárgyakat továbbra is használhatták, illetve a megélhetésükhöz szükséges alamizsnagyűjtést is folytathatták. Ugyanakkor, a korábbi gyakorlattól eltérően, a szerzetesek semmiféle napidíjat nem kaptak a feloszlás bejelentése és a kolostorból való végleges távozásuk közötti átmeneti időszakban.⁴⁴ A nemesfém tárgyakat természetesen ez esetben is Budára kellett küldeni, nem volt szükséges azonban leltárba venni a gabona-készletet, illetve a spájzban és a pincében található ételeket és italokat, mivel ezekből továbbra is fogyaszthattak a szerzetesek. A kész inventáriumot a kolostor vezetőjének alá kellett írnia, és annak egy példányát megőrizve – a korábbi házfelügyelőkhöz hasonlóan – a továbbiakban ő vállalta a felelősséget a lopás vagy eladás következtében jelentkező hiányokért. A leltárba vett javakat csak a szerzetesek távozása után vette át a vallásalap. A két feloszlató biztos számára csatolták a feloszlató eljárás menetét szabályozó instrukciók német és latin nyelvű példányát is.⁴⁵

A hatvani kapucinus kolostor berendezésének sorsa és feloszlási eljárás változásai

A hatvani kolostor feloszlására 1787. április 4–22. között került sor, amikor is a kolostor javairól részletes leltár készült.⁴⁶ A március második felében kiküldött utasítások részben vagy egészben valószínűleg csak az eljárás lefolytatása után érkeztek meg a biztosokhoz. Johann Anchely és Ignaz Schmidt április 22-én vette kézhez Pesten a megmaradó javak szétosztására vonatkozó, március 17-én kiadott utasítást. A két feloszlató biztos még aznap újabb kérdéseket intézett a Helytartótanács Egyházügyi Bizottságához. Elsősorban azt igyekeztek tisztázni, hogy mit kell a szétosztható ingóságok (*Fahrnisse*) alatt érteniük. Ebbe a kategóriába tartozik-e például a templomi ezüstök, paramentumok és felszerelések összessége, vagy a házigyógyszertár és a könyvtár is? Beleértendők-e a lovak, kocsik és az üres hordók? To-

39 MNL OL C 72 Normalia 1787 F 132. p. 3.

40 MNL OL C 72 Normalia 1787 F 132. p. 19.

41 A politikai és kamarai biztosok szerepéről bővebben lásd VELLADICS 2001a. 4–9.

42 MNL C 72 1787/88 F 173. p. 8.

43 MNL C 72 1787 F 132. p. 22.

44 A napidíj összegére és a feloszlás alatt álló kolostorok ellátására vonatkozóan lásd VELLADICS 2001a. 5., 8.

45 MNL C 72 1787/88 F 173. p. 9., 10.

46 MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Inventarium des aufgehobenen Hatvaner Capucinerklosters.

vábbi kérdésként merült fel, hogy a szerzetesek távozása után mindezeket a kolostor előjárójánál hagyott összeírásnak megfelelően, valós mivoltukban (*in natura*) kell-e odaadniuk a kapucinusoknak vagy pedig az előtervezett javakból befolyt összeget kell beküldeniük a főfizető hivatalnak (*General-Hauptzahlamt*),⁴⁷ és majd onnan osztják szét a pénzt a még nem dotált kolostorok között.⁴⁸

A Helytartótanács Egyházügyi Bizottságának 1787. április 28-án tartott ülése tanácskozott a felmerült kérdésekről. Ekkor a rendelkezésekre álló legfrissebb instrukciókat egy 1787. március 28-án kiadott udvari dekrétum tartalmazta, amely a kolostori felszerelés és élelmiszerek szétosztásáról csak általánosságban rendelkezett – specifikusabban csak a kevésbé értékes szobai és konyhai eszközöket említette –, így a bizottság tagjai nem rendelkeztek elegendő információval a biztosok kérdésének megválaszolásához. Azon javak tekintetében, melyek kioszthatósága kérdéses volt, a bécsi udvari Egyházügyi Bizottságtól (*Geistliche Hofkommission*)⁴⁹ kértek felvilágosítást. A hivatalnokok részletesebb utasításokat vártak az elosztás folyamatát illetően is: nem volt egyértelmű, hogy a kapucinusok provinciálisára kell-e bízni a javak elosztását az egyes kolostorok között, vagy közvetlenül az egyes rendházakhoz kell eljuttatni őket. A bizottság az 1786. február 23-án feloszlott holicisi kolostor példáját hozta fel precedensként, amikor is az 1786. március 31-én kiadott rendelet alapján az inventáriumban összeírt összes ingóságot – a tőkéket és készpénzt kivéve – a provinciálisnak kellett átadni. Végül pontosabb instrukciókat kértek azzal kapcsolatban is, hogy csak a kapucinusok provinciálisával kell-e egyeztetniük, vagy a többi ferences és minorita rendtartomány vezetői számára is felajánlhatják a szétosztandó javakat.⁵⁰

Miközben a hatvani kolostor feloszlása zajlott, a kapucinusok provinciálisja már Magyaróvárra utazott, hogy az ottani kolostor javainak szétosztását koordinálja. A folyamatot azonban egy április 21-én kelt rendelettel leállította a Helytartótanács. A feloszlató biztosok azt az utasítást kapták, hogy mind a szétosztással, mind a tervezett árveréssel várjanak, és mindenek előtt a javak biztonságba helyezéséről és megőrzéséről gondoskodjanak, amíg döntés nem születik a további teendőket illetően. Ez ellen mind a biztosok, mind a provinciális azzal érveltek, hogy az eljárás elhúzódása közben lopások történhetnek – amire már addigra is volt példa –, és a kiűrt kolostorban maradó néhány ember nem tudja a teljes berendezés biztonságát garantálni. A Helytartótanács azonban ennek ellenére is befagyasztotta az eljárást.⁵¹

Végül 1787. június 26-án adta meg a bécsi egyházügyi bizottság az engedélyt az élelmiszerek, a szobai és konyhai berendezések mellett az ingóságok és használati tárgyak szétosztására. Ez utóbbi kategóriába sorolták a korábban kérdéses könyveket, templomi berendezéseket, házipatikát, kocsikat és lovakat is. A nemesfém tárgyakat továbbra is be kellett szolgáltatni. Egy feloszlott kolostor javait csak az adott rendtartományon belül lehetett kiosztani, ezt a gyakorlatot azonban a ferencesekre és a minoritákra is kiterjesztették. A rendtartományok főnökeinek kellett tájékoztatást nyújtania arról, hogy melyek azok a ko-

47 A kamarai főpénztár utódja a Kamara és a Helytartótanács egyesítése után. FKISS–NAGY 1995. 251.

48 MNL OL C 72 1787 F 132. p. 22.

49 A bécsi udvari Egyházügyi Bizottság és a Helytartótanácscon belül létrehozott filiális bizottság viszonyára és hatáskörére vonatkozóan lásd MARCZALI 1888. 133–152.

50 MNL OL C 72 1787 F 132. p. 23.

51 MNL OL C 72 1787 F 132. p. 9., 25., 36.; MNL OL C 72 1787/88 F 539. p. 1.

lostorok, amelyek hasznát vennék a kiosztható javaknak, és pontosan mire lenne szükségük. Ugyanakkor ezeket a kolostorokat arról is tájékoztatnia kellett, hogy kéréseikkel közvetlenül a Helytartótanácshoz is fordulhatnak. A Helytartótanács július 21-én kezdte meg a rendtartományok vezetőinek tájékoztatását az új fejleményekről, arra is felhívva a figyelmet, hogy a javak átvétele csak megfelelő elismervények ellenében lehetséges.⁵² Frater Chrysologus kapucinus provinciális 1787. július 26-án nyújtotta be kérvényét a Helytartótanácshoz, hogy a két felosztott kolostor, Mosonmagyaróvár és Hatvan tárgyait széteszthassa a mellékelt részletes jegyzékek alapján. Hatvan esetében a móri, tatai, budai, máriabesnyői és tokaji kolostorok részesültek a rend tulajdonában maradó javakból.⁵³ Tekintve, hogy a provinciális székhelye a bécsi kolostor volt és egyidejűleg az ausztriai rendházak felosztási ügyeivel is foglalkoznia kellett, a magyarországi rendházakat érintő döntésekről valószínűleg hamarabb értesült, minthogy a Budán működő hivatalokon át, akár több hét elteltevel (újra) megérkeztek volna hozzá – Bécsbe – a hivatalos instrukciók. Amint 1787. augusztus 11-én maga is írja, a július 26-án kelt kérvényt és elosztási jegyzéket már korábban beküldte, minthogy a július 21-én kelt rendelet megérkezett volna hozzá. Így augusztus 11-én már csak arról tájékoztatta a Helytartótanácsot, hogy az abban foglaltaknak a maga részéről már eleget tett, az érintett kolostorok vezetőit pedig a rendeletnek megfelelően – tehát annak megérkezése után, valamikor augusztus elején – informálta arról, hogy küldjék be a maguk kérvényeit.⁵⁴

Frater Chrysologus gyorsasága azonban némi zavart okozott a kommunikációban. A Helytartótanács augusztus 10-én jóváhagyta a július 26-án leadott kérvényt és elosztási jegyzéket, azzal a kitételrel, hogy a tokaji kolostornak szánt tárgyakat máshová kell továbbítani mivel időközben ennek a rendháznak a felosztásáról is döntés született. A provinciálisnak rögtön a leirat kézhezvétele után tájékoztatnia kellett a Helytartótanácsot, hogy mely kolostornak vagy kolostoroknak lehet a Tokajnak szánt tárgyakat átadni. A provinciális feladatává tették azt is, hogy utasítsa a gvardiánokat a kiutalt javak átvételére, akik ezt megfelelően részletes bizonylatok ellenében (*Specificationem und Respective Revers*) tehették meg.⁵⁵ Minderről a hatvani és a magyaróvári kolostorok felosztató biztosait is tájékoztatták, akiknek megküldték a provinciális adott kolostorra vonatkozó kiosztási jegyzékét is. A gvardiánoktól kapott bizonylatokat, a nemesfém tárgyakat és azokat a tárgyakat, amelyekre a kolostorok nem tartottak igényt – ez utóbbiakról egy részletes jegyzéket is mellékelve – a biztosoknak be kellett küldeniük a Helytartótanácshoz. A hatvani biztosokat emellett arra is figyelmeztették, hogy a Tokajnak szánt tárgyakat egészen addig tartsák vissza, amíg a provinciális újraelosztási terve meg nem érkezik.⁵⁶ Ezzel egyidejűleg, egészen pontosan augusztus 10–15. között, a provinciális által mozgósított gvardiánok elkészítették a maguk tételes jegyzégeit a hatvani kolostorból igényelt javakra vonatkozóan,⁵⁷ köztük a tokaji előljáró is, aki ekkor még nem tudhatta, hogy az ő kolostora is hamarosan felosztásra kerül.⁵⁸ A kapucinus provinciális valószínűleg ez esetben is jól értesült volt: már a július

52 MNL OL C 72 1787 Normalia F 132. p. 43., 46., 47.

53 MNL OL C 72 1787/88 F 539. p. 1–2.

54 MNL OL C 72 1787/88 F 132. p. 37.

55 MNL OL C 72 1787/88 F 539. p. 2.

56 MNL OL C 72 1787/88 F 539. p. 3.

57 MNL OL C 72 1787/88 F 173. p. 19. (Tata), p. 20. (Máriabesnyő), p. 21. (Buda), p. 22. (Tokaj); MNL OL C 72 F 539. p. 6. (Mór)

58 A tokaji kolostort 1787. október 22-én oszlatták fel. VELLADICS 2001b 40.

26-án beküldött jegyzékbe beszűrt egy tentatív megjegyzést, miszerint ha a tokaji kolostor felosztásra kerülne, akkor az annak szánt javak a budai kolostort illetik. A provinciális szeptember 4-én ugyanezt az álláspontot erősítette meg egy külön nyilatkozatban,⁵⁹ amelyet a Helytartótanácsnál 1787. szeptember 21-én hagytak jóvá, a hatvani kolostor felosztató biztosait is tájékoztatva a döntésről.⁶⁰

A kolostor és a templom berendezéséről 1787 áprilisában felvett leltár, a provinciális július 26-án benyújtott elosztási tervezete és az egyes kolostorok által augusztus közepén beküldött igénylisták összehangoltsága arra utal, hogy a tartományfőnök és a rendházak elég jól informáltak voltak a felosztató biztosok által készített inventárium pontos tartalmát illetően, és a rend belső kommunikációja is lehetővé tette, hogy a provinciális és a gárdiánok koherens módon tudják prezentálni kérvényeiket az állami hatóságok felé.⁶¹

A provinciális július 26-án készített tervezete az inventáriumba vett kolostori berendezés és a templomi felszerelések nagy részét osztotta el a rend öt kolostora között. Ebből világosan látható, hogy a hatvani javak – részben valószínűleg a földrajzi közelségnek köszönhetően – elsősorban a budai és a máriabesnyői kolostorokhoz kerültek.⁶²

A kolostor berendezéséből mindaz, ami a szerzetesek szobájában volt, a szerzetesek magánvagyonának számított, így ezek a tárgyak feltehetően a szerzetesekkel mozogtak tovább a megmaradó kolostorokba vagy esetleg azokra a településekre, ahol kápláni szolgálatot teljesítettek.⁶³ A hatvani kapucinusok celláinak berendezése igen szerény volt. A fűtés nélküli⁶⁴ szobákban az esetek többségében mindössze egy ágy, asztal, néhány szék, egy írópult, könyvespolc és néhány kép vagy szobrocska került összeírásra. Két esetben említettek ébresztőórát (*Weckuhr*), illetve kivételesnek tekinthető még a sebész laikus testvér, Fridericus Holzegger szobája, ahol egy bécsi órát (*Stockuhr*), pincetokat, sebészeszközöket és gyógyszereket is összeírtak.⁶⁵ A szerzetesek celláiban volt elhelyezve a kolostorban található könyvvállomány jelentős része. Míg a könyvtár – a felosztató biztosok megállapítása szerint – 493 darab, többségében a többi kolostortól kapott, elhasznált és értéktelen prédikációs és lelkigyakorlatos könyvből állt,⁶⁶ addig a szerzetesek szobáiban összesen 326 vallásos témájú kötetet írtak össze, a sebész szobájában pedig további 86 anatómiai és orvosi tárgyú könyvet

59 MNL OL C 72 F 539 p. 4.

60 MNL OL C 72 F 539 p. 8.

61 Az ügymenet azon része, amely a kapucinusok saját, belső kommunikációs csatornáin keresztül zajlott le, egyelőre nem ismert, és csupán a kapucinusok bécsi és magyarországi levéltárainak alapos tanulmányozása után tárható fel. Így egyelőre nem tudható, hogy a tartományfőnök hogyan jutott hozzá a kiosztható tárgyak pontos listájához, milyen hivatalos és informális csatornákon keresztül kommunikált a magyarországi hivatalokkal, és hogyan egyeztetett a többi kolostor vezetőjével. A helytartótanácsi iratok azonban azt sugallják, hogy a tartományfőnök és az egyházi bizottság közötti kommunikáció számos *ad hoc* és informális elemet is tartalmazott. Valószínűsíthető, hogy a tartományfőnökhöz nem jutott el a felosztási folyamat során készült kolostori és templomi inventárium hivatalos másolata, hanem a hatvani kolostor gárdiánja küldte el Bécsbe a tartományfőnöknek a leltárkönyv releváns részeinek másolatát, illetve az sem zárható ki, hogy a budai kolostor gárdiánja is betekintést nyerhetett a központi hivataloknál leadott dokumentumokba.

62 MNL OL C 72 1787. F. 539. p. 1. További fontos tényező lehetett még a budai rendház esetében, hogy az új főváros azon kevés kolostora közé tartozott, amely folytathatta működését az intenzív változásokat megelő új fővárosban. NAGY 1963. 366.

63 VELLADICS 2001a. 5.

64 Lásd a kolostor alaprajzát MNL OL T 62 N. 1195/5.

65 A hatvani kapucinus patika létrejöttéről, vásárlóiról és berendezéséről részletesen lásd PATAKI 2011.; PATAKI 2013., PATAKI 2015.

66 MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Bibliothèque N° 10.; Inventur deren in dem aufgehobenen Capuciner Kloster zu Hatvan befindet sich in der Bibliothèque ...

találtak.⁶⁷ A provinciális tervezete szerint a könyvtár könyveit részben a budai kolostor kapta, részben azok a szerzetesek vihették magukkal, akiket kápláni szolgálatra helyeztek ki.⁶⁸ A hatvani patika berendezésének és gyógyszerjeinek befogadására a tartományfőnök elsősorban a móri kolostort jelölte ki, illetve kisebb mértékben a máriabesnyői rendháznak is juttatott belőlük. A besnyői és a móri házfőnök kérvényei ugyanezt az elhatározást erősítették meg, a berendezés egyes tárgyaira vonatkozóan azonban egyik dokumentum sem közöl részleteket.⁶⁹ A móri rendház kivételesnek tekinthető a kedvezményezett kolostorok között abból a szempontból, hogy a távolság a szállítás anyagi és logisztikai feltételeit is nehezíthette. Ugyanakkor a móri volt a kapucinusok egyetlen olyan kolostora, amelynek patikáját egy, a pesti egyetem orvosi fakultásán vizsgát tett laikus testvér vezette, és ezáltal minden tekintetben megfelelt a hatályos előírásoknak.⁷⁰ A móriak kérvényükben a házigyógyszertár patikaszerjein és laboratóriumi felszerelésén kívül csupán két lóra és egy négyüléses fedett kocsira tartottak igényt, amelyeket először talán épp a patika elszállítására használtak fel.⁷¹

A hatvani kolostor állatállománya a felosztatáskor készült leltár szerint hét lóból és négy süldő malacból állt. A provinciális elosztási tervének tanulsága szerint a móriaknak adott két lovon kívül további három ló, egy szekér (*Pauerwagen*) és a malacok – a márciusban kiadott rendelkezés alapján – a budai kolostorhoz kerültek, a maradék két lovat pedig eladták, hogy a szerzetesek élelmezését és utazási költségét fedezni tudják.⁷² A szerzetesek és a felosztatóbiztosok tehát nem várták meg a hivatalos szervek engedélyének megerősítését, amit nyilván azzal is indokolhattak, hogy az állatok ellátását meg kellett oldani, amit az is nehezíthetett, hogy a kapucinusok valószínűleg már május végére elhagyták a kolostort, és június 1-től egy, a biztosok által kinevezett házfelügyelő gondoskodott az épületről és a benne maradt ingóságokról.⁷³

A kolostor a felosztatáskor 21 hordónyi (275½ akó) borkészlettel rendelkezett, amelynek nagy része vörösbor volt, de három és fél hordónyi hatvani fehér bort is összeírtak. A pince felszereléséhez tartozott továbbá 26 darab vaspántos és 37 faab-

67 A kolostor patikájában további harminc könyvet vettek leltárba, illetve két régi gyógyszerkönyvet (*dispensatorium*) és egy árszabást (*taxa*). A patikában kötelezően tartandó gyógyszerkönyvekről és árszabásokról lásd ROMHÁNYI 2016. Egy 1786-ban lefolytatott patikavizitációról készült jegyzőkönyv cím szerint is említi néhányat a patika könyvei közül. Erről bővebben lásd PATÁKI 2013. 7. A szerzetesek szobáinak és a gyógyszerészter berendezésének inventáriumai: MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – N° 6. Inventur und Schätzung aller in der hausapothecke des aufgehobenen Capuciner Klosters zu Hatvan vorgefundenen zerschiedenen Medicamenten und Einrichtungen.; Ausweis N° 13. deren in der geistlichen ihren zellen zu ihren gebrauch vorgefundenen gerätschaften und eigenthümlichen Büchern zeug deren hier angeschlossenen eigends unterzeichneten Specifikationem ...

68 MNL OL C 72 1787/88 F 539. p. 1. Valószínűleg ugyancsak a kápláni szolgálatot teljesítő kapucinusokkal került a tokaji kolostor könyveinek egy része a tokaji katolikus plébánia könyvtárába. JÁNOS 1997.

69 MNL OL C 72 1787/88 F 173. p. 20., F 539. p. 1., 6.

70 A móri gyógyszerész oklevele 1979-ben még megtalálható a móri kapucinusok rendházában. HEGEDŰS-GOTTL 1979. 414–415. A patikákra és patikusokra vonatkozó szabályozásokról bővebben lásd ROMHÁNYI 2012. A máriabesnyői kolostor is rendelkezett patikával, ám ez az 1786-os patikavizitációt úgy kerülte el, hogy a házfőnök írásbeli nyilatkozatban jelentette ki a megyei fizikusnak, hogy a kolostor patikájának működése szünetel, mivel a kolostorban már évek óta nincs olyan szerzetes, aki a gyógyszerkészítésben járatos lenne. MNL OL C 66 1787 F 48. p. 37. A hatvani kolostor felosztatásakor az ottani patikát vezető laikus testvér, Ferdinand Holzegger Máriabesnyőre történő áthelyezését ez a hiány is indokolhatta. MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Ausweis N° 12. Aller in den 4ten Apr[il] 1787 aufgehobenen Kapuziner Kloster im Hevesser Ko[m]m[un]itat sowohl wirklichi gegenwärtig befindlichen, als auf dem Lande als Kaplane abwesenden Geistlichen A máriabesnyői patikára vonatkozóan lásd VARGA 2011. 107–108.

71 MNL OL C 72 1787 F 539. p. 6.

72 MNL OL C 72 1787/88 F 539. p. 1.

73 MNL OL C 72 1787 F 539. p. 12.

roncsos üres hordó is. Ezek űrtartalma 374 és 198 akó volt. A bor és a hordók értékével is azok űrtartalma alapján kalkuláltak: a hordóstól eladott bor értékét akónként (*Eimer*)⁷⁴ három forintra becsülték, a vaspántos üres hordók értéke 30 krajcár/akó, a faabroncsosoké 7 krajcár/akó volt. A provinciális a bor-, és vaspántos hordókészlet nagyobbik felét a budai kolostornak utalta ki, maradékot pedig a máriabesnyői és tatai kolostor között osztotta el. A faabroncsos hordókat egyenlő arányban osztotta el a három kolostor között. A pincészeti felszerelést a budaiak és a máriabesnyőiek kapták.⁷⁵

A kolostor kamrájában négy hónapra elegendő füstölt húst és 25 font⁷⁶ zsírt írtak össze a felosztató biztosok, amelynek felélése után a gabona eladásából tervezték fedezni a szükségleteiket. A padlason 180 pozsonyi mérő kétszerest⁷⁷ (*Halbfrucht*), illetve 120 pozsonyi mérő kevert árpát és zabot vettek leltárba. Ez utóbbi a lovak takarmányaként szolgált,⁷⁸ és a tartományfőnök júliusi kérvénye már arról tudósított, hogy a két lóval együtt a takarmány is eladásra került. Ezen kívül három akó ecetet és minden egyéb megmaradt élelmiszert a budai kolostornak továbbított a provinciális.⁷⁹

A konyha, mosókonyha és a refektórium berendezését szintén Tata, Máriabesnyő és Buda között osztotta el Frater Chrysologus, a hangsúlyt ekkor is a budai kolostorra helyezve. A felosztási jegyzőkönyv tanúsága szerint a refektórium falát díszítő fő festmény az utolsó vacsorát ábrázolta. A további tizenhárom kisebb kép között külön említésre méltónak ítélték még az alapító Starhemberg Gundacker Tamás és a földesúr Grassalkovich⁸⁰ portréját. Ezek későbbi sorsára vonatkozóan sajnos nincs adat, de valószínűsíthető, hogy a Grassalkovich-portré a szintén Grassalkovich-birtokokhoz tartozó máriabesnyői kolostorba került, a refektórium egyéb képei közül pedig a budaiak vihettek el néhányat.

A konyhai-ebédlői felszereléshez tartozó lenből készült textíliákat – négy terítőt és 72 szalvétát – Tata, Tokaj, Besnyő és Buda között osztotta el a provinciális.⁸¹ A refektóriumban

74 Egy akó körülbelül 53–56 liternek felelt meg a 18. század végén. BOGDÁN 1991. 28–39. 61.

75 Mivel az új rendelkezések értelmében a bor is a felélhető, szétosztható élelmiszerkészlet részét képezhette, a provinciális az üres és teli hordók elosztásakor valószínűleg megpróbált az időközbeni fogyással is kalkulálni. Így a felosztáskor összeírt bornál 7½ akóval kevesebbet, azaz 268 akó bort osztott szét a három kolostor között. Ugyanakkor a szétosztandó üres vasabroncsos hordók űrtartalmát összesen 15 akóval tervezte többre a felosztáskor készült összeírásához képest. A tervezett fogyás és űrtartalom közötti különbség oka az lehetett, hogy a felosztáskor a bor egy része valószínűleg már megcsapolt hordókban volt, amelyeknek csak a tartalmát vették számításba a felosztáskor, ami értelemszerűen kevesebb volt, mint a hordók teljes űrtartalma. A provinciális a budaiaknak 140 akó bort, 185 akó vaspántos hordót szánt, míg a kolostor gárdiánja 150 akó bort és 180 akó vaspántos hordót kérvényezett. A besnyőieknek a provinciális 48 akó bort és 100 akónyi üres hordót szánt, a gárdián 50 akó íható asztali bort és 100 akónyi hordóra adta le igényét. A tataiak esetében 80 akó borral és 105 akónyi hordóval kalkulált a provinciális, a kolostor gárdiánja 70 akó vörös és 12 akó fehér bort, illetve 100 akó vaspántos hordót kért. A házfőnökök kérvényei tehát követték a provinciális tervezetében kijelölt arányokat, nem kalkuláltak azonban a fogyással és a többi kolostor igényeivel, így az általuk kérvényezett bor mennyisége meghaladta a hatvani kolostor borkészletét. Az effajta diszcrepanciák finom jeleknek is tekinthetők azzal kapcsolatban, hogy a kapucinusok belső kommunikációja mennyire működött összehangoltan, és a rend erőforrásaival való tervezést milyen hétköznapi, belső alkudozások kísérték. MNL OL C 72 1787/88 F 173. p. 19., 20., 21., F 539. p. 1.; MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Inventur Nro 6. deren, bei dem den 4ten April aufgehobenem Kapuziner Kloster zu Hatvan im Hevesser Komitat vorgefundenen Naturalien, Mobilien, und Gerätschaften

76 1 font körülbelül fél kilogrammnak felelt meg. BOGDÁN 1991. 49–53.

77 A kétszeres búza és rozs keveréke volt. ANGYALFŰY 1823. 55–56. 1 pozsonyi mérő kb. 62 liternek felelt meg. BOGDÁN 1991. 45–46.

78 MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Inventur 6.

79 MNL OL C 72 1787. F 539. p. 1.

80 Ez utóbbinál nem egyértelmű, hogy az egyházi mecénásként is jelentős, ekkor azonban már nem élő gróf Grassalkovich I. Antal, vagy fia, II. Antal portréjáról volt-e szó.

81 A tárgyak nagy része – 40 szalvétája és két terítő – ez esetben is Budának jutott. MNL OL C 72 1787 F 539. p. 1. A házfőnökök:

jelentős mennyiségű fehér kerámiát – húsz edényt, két régi levesestálat és 48 tányért – is lajstromba vettek, amelyekről azonban azt is megjegyezték, hogy mind különféle készletekből valók és sérültek, ami arra utal, hogy ezeket is alamizsnaként kaphatták. A ritkább vagy szebb tárgyaknál – így például négy metszett üveg pohárnál – azt is megjegyezték az összeírók, hogy azokat csak vendégek használták, a szerzetesek mindennapi poharai, korsói egyszerűbb darabok voltak.⁸²

A vendégek számára fenntartott szobák fűtöttek voltak, és szerény berendezésük is valamivel komfortosabb volt a szerzetesi celláknál.⁸³ Az ezekben található matracokat, párnákat, székeket és foteleket a budai és besnyői kolostornak juttatta a provinciális.⁸⁴ A kolostor emeleti folyosóján lévő órát Budára, a refektóriumát Besnyőre kérték a házfönökök.⁸⁵

A betegszobában csupán egy széket, egy írópultot, két ágykeretet és egy használhatatlan gyapjúmatracot találtak a felosztatáskor, így kétséges, hogy ez az infirmárium és a hozzá tartozó, néhány ládával és egy szerény oltárral felszerelt kis kápolna használatban volt-e egyáltalán.⁸⁶ Felszereléséről nem is tettek külön említést az osztozkodáskor. A kolostor gazdasági épületei között volt egy pékműhely, amelyet az osztozkodáskor szintén nem vettek figyelembe.

A templom berendezéséből a tabernákulum és a sekrestye apróbb tárgyait – tömjéntartót, kéztörölőt, ostyasütővasat – Budára irányította a provinciális. A templomban öt misszálét és hat gázsmise könyvet írtak össze, amelyeket Budának, Besnyőnek és Tatának szánt a tartományfönök.⁸⁷

A templom lenvászón (*Leinwand*) textiliái között 32 miseinget (*alba*), 40 vállkendőt (*humerales*), 17 karinget (*Chorroch*), 22 oltárterítőt (*Altartücher*)⁸⁸, 70 miseabroszt (*corporales*), 80 kehelykendőt (*purificatorium*),⁸⁹ 6 kis kéztörölő kendőt (*kleinen Handtüchel in der Sakristey*), 10 lavabo kendőcskét (*Opferkandltücher*),⁹⁰ 7 cingulumot és 4 kehelyfedőt (*palla*) írtak össze.⁹¹ A provinciális tervezetében, mely négy kolostor – Tokaj, Buda, Tata, Máriabesnyő – számára juttatott textiliákat, a leltárkönyvhöz képest kisebb eltérések találhatók: alából a leltári mennyiségnél hárommal többet, karingből ugyanennyivel kevesebbet osztott el.⁹²

kérvényei teljesen egybeestek a provinciális tervezetében leírtakkal. MNL OL C 72 1787/1788 F 173 p. 19, 20, 21, 22.

82 MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Inventur 6.

83 MNL OL T 62 N. 1195/5., MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Inventur 6.

84 MNL OL C 72 1787 F 539. p. 1.

85 MNL OL C 72 1787/1788 F 173. p. 20, 21.

86 MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Inventur 6.

87 A kérvényekben csak a besnyői és a tatai házfönök említ misekönyveket. MNL OL C 72 1787 F 173. p. 19, 20, 21., F 539. p. 1.

88 A provinciális tervezetében az oltárterítők megnevezése *tobalia*.

89 Az inventárium és a provinciális jegyzéke is a latin elnevezésből származó *Purifikatorien* terminust használja, ezzel is jelezve, hogy tisztítókendőként szolgált az áldozat bemutatása után. Nem tévesztendő össze a kehelyet a konsekráció előtt fedő, díszes, általában a miseruha színével és anyagával harmonizáló kehelyvelummal, melyre az említett források konzekvensen a *Kelchhuch szót* használták, és a miseruha tartozékaként kezelték. Vö. BRAUN 2012. 242–246.

90 A felosztatási leltárban szereplő *Opferkandltücher* valószínűleg a liturgia során, a felajánlás után és a konsekráció előtt történő, imával kísért kézmosáskor volt használatos, és azt a célt szolgálta, hogy a pap tiszta kézzel érjen az oltáriszentséghez. Elnevezése valószínűleg arra utal, hogy a bort és vizet tartalmazó misekancsók (*ampolna*, *Mefkännchen*) tetejére helyezve készítették elő, és az ujjakról lecsorgó vizet a kancsó alatti tálca fogta fel. A provinciális jegyzékében a kézmosáshoz használt kendőként (*Lavabo Tüchel*) jelenik meg. A pap mise előtti és utáni kézmosásakor használt textiliákat megkülönböztették a liturgia során használtaktól, és a „sekrestye kis kéztörölő kendőiként” (*kleine Handtüchel in der Sakristey*) vették őket lajstromba. A *Lavabotuch* és *Sakristeihandtuch* közötti különbségről lásd bővebben: BRAUN 1912. 260–262.

91 MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Ausweis N° 8. Aller in der Kirchen der den 4ten April 787 aufgehobenen Kapuziner Kloster zu Hatvan in Hevesser Komitat vorgefundenen Kirchen Aparamenten und Requisiten.

92 A miseing és a karing hasonló, lenvászónból készült, ujjas, tunkkaszerű, általában a miseruha alatt viselt ruhadarabok

Az elosztási jegyzékben hét áldozó kendőt is feltüntettek (*Komunion Tüchel*), ezeknek azonban nincs megfelelője az eredeti inventáriumban.⁹³ Elírás következménye lehetett, hogy a leltárkönyvben összeírt négy kehelyfedő helyett negyven darab kiosztásával kalkulált a provinciális. A házfőnökök kérvényei a tartományfőnök jegyzékének szókinsését és darabszámait ismételték, bár a budai gvárdián az áldozókendőkből neki szánt négy darabot nem említette, míg kehelykendőből (*purifikatorium*) – ami az előbbihez hasonló, egyszerű vászonkendő lehetett – négy darabbal többet igényelt.⁹⁴

A templom inventáriumában hatvan miseruha – 57 kazula, egy pluvialé és két dalmatika – került összeírásra, melyekhez többnyire megfelelő színű és anyagú kehelykendő is tartozott.⁹⁵ A tartományfőnök 1787. július 26-án készített tervezete szerint ezek közül 38 darabot szántak a tokaji, tatai, besnyői és budai kolostoroknak, és további 22 kazulát tüntettek fel a jegyzék végén, amelyeket – 2 hosszú vélum, számos oltárpárna, mécses és oltárcsengő kíséretében – a felosztató biztosok révén a letéti hivatalnak adtak át. A megmaradó kolostoroknak szánt 38 miseruhából tizenhét (beleértve a dalmatikát és pluvialét is) jutott a budai, hét a besnyői, öt a tatai és kilenc a tokaji rendháznak.⁹⁶ A házfőnökök augusztusban leadott kérvényei a tartományfőnök jegyzékénél valamivel részletesebb leírást adnak a kívánt miseruhákról, de azok azonosítása a leltár tételeivel így is csak korlátozott mértékben lehetséges.⁹⁷ Figyelemre méltó azonban, hogy a tokaji kolostor gvárdiánja a neki szánt kilenc helyett csak nyolc miseruhát kérvényezett, amivel valószínűleg a provinciális egy számítási hibáját korrigálta: a letéti hivatal 1788 elején készített jegyzéke alapján ugyanis a szerzetesek végül 22 helyett 23 miseruhát adtak át. Az Egyházi Bizottság 1787. december 29-én tartott ülésén – amikor a templomépület, a pince és a kolostorkert további hasznosításával is foglalkoztak – megküldte a Hatvanból beérkezett nemesfém tárgyak és egyéb templomi felszerelések jegyzékét a Templomi Tárgyak Letéti Hivatalának.⁹⁸ A szóban forgó lista sajnos nem maradt fenn az ügyirathoz csatolva, 1788. január 26-án azonban készült egy újabb jegyzék, amikor is a hatvani kolostorból beérkezett tárgyak értékét Johann Mathias Reth ezüstműves és Franz Kutlwascher vízivárosi templomszolga és szabómester⁹⁹ újrabecsülték és a régi érték mellett az újat is feltüntették. Ez a jegyzék a legrészletesebb leírás azokról a tárgyakról, amelyek a letéti hivatalhoz kerültek. Eszerint egy cibórium, egy úrmutató, hat kehely, két nagyobb vélum, 23(!) miseruha, 14 oltárpárna és kilenc oltárcsengő egészen bizonyosan

voltak, amelyek megkülönböztetését a különféle, egyidejűleg használt elnevezések (*Chorrock, Rochett, superpellicam*) és azok jelentésbeli árnyalatkülönbségei is megnehezítették. BRAUN 1912. 201–203.

93 Az áldozáskor az áldozó álla alá tartott vagy az áldozórácsra terített kendő, amely az esetlegesen lehulló ostyát, ostyadarabokat fogta fel. BRAUN 1912. 90–99., 103–108., 267–268.

94 MNL OL C 72 1787 F 173. p. 19, 20, 21., 22.

95 Ezen kívül a templom paramentumai között vettek még leltárba egy fekete szemfedőt (*Bahrtuch*), 8 cibóriumkendőt (*Ziborienmankerl*) és három, nemesebb anyagokból készült (*Tafet, Atlas*) vélumot. Ezekről a további feljegyzések nem tesznek említést. MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Ausweis N° 8, Aller in der Kirchen der den 4ten April 787 aufgehobenen Kapuziner Kloster zu Hatvan in Hevesser Komitat vorgefundenen Kirchen Aparamenten und Requisiten.

96 MNL OL C 72 1787. F 539. p. 1.

97 MNL OL C 72 1787/88 F 173. p. 19, 20, 21.

98 MNL OL C 72 1787 F 539. p. 10.

99 Ők minden, a letéti hivatalba érkező szállítmánynál jelen voltak, és újrabecsülték a tárgyakat. Mesterségbeli tudásuk mellett egyházi tevékenységük is szerepet játszhatott abban, hogy őket választották erre a feladatra: Reth Buda városi templomának kurátora (Festunger Stadt Pfarr Kirche Curator) volt, míg Kutlwascher – feltehetőleg ugyanott – templomi szolgaként (Kirchen Diener) tevékenykedett. VELLADICS 2004. 225–226.

eljutott a letéti hivatalhoz.¹⁰⁰ A 23 miseruha egyértelműen azonosítható a feloszlatakor készült inventárium két tételével, amiből az is kiderül, hogy a központi lerakatnak – 4 fekete kazula kivételével – a készlet legkevesbé értékes darabjait adták át.¹⁰¹

Mivel a korábbi rendeletek az értékes, arannyal és ezüsttel díszített templomi textíliák kiválogatását és beküldését is a feloszlato biztosok feladatává tették,¹⁰² az egyházi felszerelések kurátora, Bodó János¹⁰³ a szegényes szállítmányt a feloszlato biztosok hibájának vélte. Az Egyházügyi Bizottság 1788. februárjában a kurátor kezdeményezésére arról érdeklődött a feloszlato biztosoktól, hogy mi történt a hatvani kolostorból származó miseruhákkal, kehelykendőkkel, bursákkal és pallákkal.¹⁰⁴ A kérdést április 16-án újra megismételték, mielőbbi válaszára szólítva fel a biztosokat.¹⁰⁵ Írásbeli válasz azonban évekig nem érkezett. 1790 áprilisában, amikor a kamarai és helytartótanácsi számvevőségek egyesítésével létrejött budai központi számvevőség (*Königliche Hungarische Landesbuchhalterey*) elkészítette a hatvani kolostor vagyoni kimutatását, az ahhoz mellékelte beszámolóba újra beleszerkesztették a paramentumok sorsára vonatkozó kérdést, pontos hivatkozással a korábbi két felszólításra. Ugyanakkor rögtön hozzátették, hogy a hatályos rendeletek és az 1787. december 29-re beérkezett átvételi elismervények (*zudekretierten Reversen*) alapján a kolostor vagyonát – a nemesfém tárgyakat kivéve, de beleértve a könyvtárat és a gyógyszerháztartást – a megmaradó rendházak oszthatták szét. Ez alapján az sem zárható ki, hogy mindaz, amit Bodó hibának gondolt és a feloszlato biztosokon igyekezett számon kérni, tulajdonképpen a hivatali információáramlás hiányosságaiból fakadt, és a kurátor egyszerűen nem volt megfelelően informálva a mendikánsokat illető kedvezményekről és a megváltozott ügymenetről.¹⁰⁶

A letéti hivatalba került cibóriumot, úrmutatót és kehelyeket a pénzverdébe (*Münzamt*) továbbították beolvasztásra.¹⁰⁷ Az egyik trébelt, aranyozott ezüst kehelyt 10 zománckép díszítette.¹⁰⁸ Mielőtt a kehelyt a pénzverdébe küldték volna, a képeket leválasztották róla és

100 A tárgyak értéke ekkor valamivel magasabb lett. Összértékük a feloszlatakor 439 forint 54 krajcárt tett ki, az újrabeccslés után pedig 535 forint 52 1/2 krajcárra módosult. MNL OL C 143 1788 Fasc. 6. No. 590. (5. csomó)

101 „19 Kasele, alt und unbrauchbar von zerschuedenen Farben samt Stollen und Manipul, alle ohne Kelchtüchel [...] 4 alte unbrauchbare Kasele von schwarzwellenen Zeug, worunter eine mit einem gelben, die 2e mit einem weissen Spiegel mit Stollen und Manipul aber ohne Kelchtüchel.“ Az első csoportba tartozó miseruhák darabját a feloszlatakor 12 krajcárra becsülték, azaz összértékük 3 forint 48 krajcárt tett ki. A négy fekete miseruha valamivel értékesebb volt, egy darab értékét 4 forintra becsülték, összesen tehát 16 forintot értek. A kolostorok között kiosztott darabok értéke 20 krajcártól 5 forintig terjedt, egy kazula kivételével, amelyet 10 forintra becsülték. MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Ausweis N° 8. Aller in der Kirchen der den 4ten April 1787 aufgehobenen Kapuziner Kloster zu Hatvan in Hevesser Komitat vorgefundenen Kirchen Aparamenten und Requisiten.

102 VELLADICS 2004. 217., 222., 231.; VELLADICS 2001a 12., 34.

103 Kurátori tevékenységére vonatkozóan lásd VELLADICS 2004. 218–219., 224–228.

104 MNL OL C 72 1787/88 F 173. p. 42.

105 MNL OL C 72 1787/88 F 173. p. 43.

106 MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Vermögenstandsbericht. A vagyoni kimutatás elkészítésének és egyéb hatóságok általi ellenőrzésének 1786-ban szabályozott menetét lásd részletesen: VELLADICS 2001a 21. Az egyesített központi számvevőség létrejöttéről és tevékenységének 1787-ben történt decentralizációjáról az ország tiz kerületéhez sorolt kamarai kirendeltségek révén: F. KISS–NAGY 1995. 59.

107 MNL OL C 143 Fasc. 11. (9.csomó) A köteten, amely a tárgyak különféle kategóriákba osztásáról tudósít, nem szerepel sem cím, sem évszám, csupán a következő megjegyzés: „Ad Fasc 2dum den 28 März 1789 Hauptausweis Allerseit 1ten July 1786 übernommenen Kirchen Geräthschaften wie selbe in die neue Inventur eingetragen worden mit Beyfügung der auswärtigen und inesigen Schätzung.“ A pénzverdébe került tárgyakat sorolja fel továbbá a 11. fasciculusban található, szintén sorszám nélküli jegyzék, amely a következő címet viseli: Verzeichnuß deren laut alter Manipulation sequestirten und in das k. k. Münzamt abzulieferenden Geistlichen Silber- und goldenen Geräthschaften.

108 A feloszlatakor készült leltár szerint a tiz képből hatnak ezüst foglalata volt: „[silberner vergoldter] Kelch samt Paten mit Verzierungen von getriebener Arbeit und 10 Emailleurten in Silber gefaßten Bilderte“ MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Ausweis N° 8. Aller in der Kirchen der den 4ten April 1787 aufgehobenen Kapuziner Kloster zu

később árverés útján értékesítettek.¹⁰⁹ Szintén árverésre bocsátották a templomban talált vélumokat és egyéb lepel-szerű textíliákat – külön értékesítve az azokról leválasztott ezüst csipkeszegélyt –, hét használhatatlannak minősített miseruha anyagát¹¹⁰ és két oltári csengőt.¹¹¹ A használhatónak ítélt 16 miseruhát, egy aranycsipkével szegélyezett vélumot, 16 oltárpárnát és 6 oltárcsengőt szétosztották az arra rászoruló plébániák között.¹¹² A vélumot a komárom megyei Érseklél (Arcibiskupský Lél, Szlovákia) 1787-ben újjáalapított plébániája kapta meg 1788-ban,¹¹³ két oltárcsengőt Rácmilitics (Srpski Miletić, Szerbia) templomának juttattak 1789-ben,¹¹⁴ majd a nyitrai püspökséghez tartozó, újonnan alapított Rudnó (Nitrianske Rudno, Szlovákia)¹¹⁵ és „Podhrágy” (Vágváralja/Považské Podhradie, Szlovákia) kapott oltárpárnákat és csengőket.¹¹⁶ 1791-ben két, kamarai támogatással létrehozott plébániának, Lupaknak (Kiskrassó/ Lupac, Románia) és Béregnek (Bački Breg, Szerbia) is juttattak a hatvani kapucinusok templomának felszereléséből.¹¹⁷ A használható miseruhá-

Hatvan in Hevesser Komitat vorgefundenen Kirchen Aparamenten und Requisiten.

- 109 Értéküket mindössze egy forintra becsülték. MNL OL C 143 1788 Fasc. 6. (5. csomó) No. 590.; MNL OL C 143 Fasc. 3. (3. csomó) 1788. No. 260. Verzeichniß deren Dobruschkaischer Familie Vermög des allerhöchsten Orts gegenstossenen Contractes überlassen geistlichen gerätschaften.; MNL OL C 143 Fasc. 11. (9. csomó) [Ad Fasc 2dum den 28 März 789 Hauptausweiß Allerseit 1ten July 786 übernomnenen Kirchen Gerätschaften wie selbe in die neue Inventur eingetragen worden mit Beyfügung der auswärtigen und hiesigen Schüzug]. Az „olvasztott lapocskákat” (*geschmolzene Blättel*) 1791. május 2-án vásárolta meg Jak[ob] Gloser 1 forint 8 krajcárért. További sorsuk ismeretlen. MNL OL C 143. 1791. Fasc. 9. (7. csomó) No. 802. Beylag sub C. Verzeichnüß deren untere 2ten Maii und folgenden Tagen versteigerungswies an die Meistbiethenden hindangegebenen unbrauchbaren Kirchen gerätschaften.
- 110 A 23 beküldött miseruhából öt színes és két fekete darabot bontottak szét és árvereztek el. A használhatatlan miseruhák anyagait már az 1788. január 28-án összeállított „újbecslési” jegyzékben is külön tételekként tüntették fel. A miseruhákhoz tartozó, még használható kiegészítőket – pl. stóla, manipulus – az egyházmegyének kiosztható kategóriába sorolták. MNL OL C 143 1788 Fasc. 6. (5. csomó) No. 590.
- 111 A hatvani kolostor árverésre szánt tárgyai a letéti hivatal iratai között a következő dokumentumokban jelennek meg: MNL OL C 143 Fasc. 3. (3. csomó) No. 236. Uibergabe Instrument Aller in dem Kirchen Depot vorgefundenen und schon bearbeiteten Kirchen Gerätschaften. Ugyanezen fasciculusban No. 260. Verzeichniß deren Dobruschkaischer Familie Vermög des allerhöchsten Orts gegenstossenen Contractes überlassen geistlichen gerätschaften.; MNL OL C 143 Fasc. 4. (4. csomó) No. 345. Zweyte Parthie oder Verzeichniß der in der Depositorio zu Ofen im Jahre 1789 mit Ende des Monats 8ber befindlichen Gerätschaften, die vermög der laut hoffresolution von 13ten 8ber mit der Frau Catharina Dobruska und ihren Sohn franz thomas v Schönfeld unteren 30ten 8ber 1788. geschlossenen Contract an selbe käuflich hindangegeben werden können.; MNL OL C 143 Fasc. 11. (9. csomó) [Ad Fasc 2dum den 28 März 789 Hauptausweiß Allerseit 1ten July 786 übernomnenen Kirchen Gerätschaften wie selbe in die neue Inventur eingetragen worden mit Beyfügung der auswärtigen und hiesigen Schüzug] és [Uibergabs Inventarium Aller in dem kirchen Depot mit Ende Märzten 1788 vorgefundenen und schon bearbeiteten Kirchen Gerätschaften... – lezárva 1788. márc. 31-én]. A tárgyakat az 1791. március 21-én és május 2-án tartott árveréseken adták el. MNL OL C 143 Fasc. 9. (7. csomó) No. 792. és No. 802.
- 112 A szétosztásra szánt hatvani tárgyakat a központi hivatal iratai között a következő dokumentumok listázzák: MNL OL C 143 Fasc. 3. (3. csomó) No. 236. Uibergabe Instrument Aller in dem Kirchen Depot vorgefundenen und schon bearbeiteten Kirchen Gerätschaften; MNL OL C 143 Fasc. 10. (8. csomó) No. 849. Ausweiß. deren Aller in dem allhiesigen kirchen gerätschaften depot vorrätighen und zum Vertheilen bestimmten kirchen gerätschaften; MNL OL C 143 Fasc. 11. (9. csomó) [Uibergabs Inventarium Aller in dem kirchen Depot mit Ende Märzten 1788 vorgefundenen und schon bearbeiteten Kirchen Gerätschaften... – lezárva 1788. márc. 31-én].
- 113 MNL OL C 143 Fasc. 3. (3. csomó) No. 219. és No. 240.; MKL – Érseklél <http://lexikon.katolikus.hu/E/%C3%89rsek%C3%A9l.html>
- 114 MNL OL C 143 Fasc. 4. (4. csomó) No. 362. Verzeichniß deren für die Cameral Experitur Ratz Militits in Kolotscher Erz-Bistumausgesuchten kirchen Gerätschaften; MKL – Militics <http://lexikon.katolikus.hu/M/Militics.html> A II. József idején érkező német telepések településein épített templomok kamarai támogatásáról, melynek keretében a letéti hivatalból is utalhattak ki számukra templomi felszereléseket bővebben *lásd* KOLLEGA 2011.76., 121., 133.
- 115 MKL – Nyitraudnó <http://lexikon.katolikus.hu/N/Nyitraudn%C3%B3.html>
- 116 MNL OL C 143 Fasc. 9. (7. csomó) No. 790., MKL – Vágváralja <http://lexikon.katolikus.hu/V/V%C3%A1gv%C3%A1ralja.html>
- 117 MNL OL C 143 Fasc. 9. (7. csomó) No. 869. és No. 877. 1791-ben a lupaki templom kapott két oltárpárnát a hatvani tárgyak közül, illetve ugyanezen évben a béregieknek utaltak ki egy miseruhát.

kat 1793-ban az esztergomi, rozsnyói, győri, egri, szepesi és zenggi egyházmegyéknek osztották ki, ahol a püspökök továbbították a kiutalt felszereléseket a rászoruló plébániák részére.¹¹⁸

A kolostorépület, kert és pince hasznosítása és a templomi bútorok további sorsra

A Helytartótanács Egyházügyi Bizottságának 1787. december 29-én tartott bizottsági ülésén a már kiürített kolostorépület további lehetséges hasznosítása és felügyelete is napirendre került. A kapucinus felosztató biztos beszámolója alapján 1787. június 1-től egy kurátor vigyázott az épületre és a templomra havi 9 forint ellenében. Az ötszáz akó bor tárolására alkalmas kolostorpincét 1787. november 1-től Paul Zsiger bérelte.¹¹⁹ A bérleti díj beszedése és annak a vallásalaphoz való továbbítása a Pesti Kamarai Adminisztráció¹²⁰ feladata volt, a házfelügyelő pedig a lőrinci sóhivatalban¹²¹ vehette fel a fizetségét nyugta ellenében. 1787. decemberében szintén a Pesti Kamarai Adminisztráció feladatává tették, hogy a kolostorkert licitáció útján történő bérbe adásáról (*verpachten*) minél előbb gondoskodjon,¹²² melynek 1788. április 30-án kelt levele már az utasítás végrehajtásáról tudósított, mellékelve a bérleti szerződés egy példányát is. A kert bérletét az előírt árverés útján Stephanus Tományi uradalmi tisztartó (*Hofrichter, Provisor*) kapta meg évi 41 forintért.¹²³ A bérlő szerződésbe foglalt kötelezettségévé tették – a fizetendő bérleti díj (*Pachtzins*) mellett – az épület és a templom felügyeletét is, így az addigi kurátorra nem volt tovább szükség és a vallásalap megspórolhatta a foglalkoztatására szánt összeget. Amennyiben a bérlő az épület felügyeletére egymaga nem volt képes, kötelessége volt megfelelő helyettesről gondoskodnia, ha pedig valamilyen kárt vagy fogyatkozást észlelt, azt haladéktalanul jelentenie kellett a lőrinci sóhivatalnak. Az 1788. március 30-án kelt szerződés egy évre szólt, de a bérlőnek – amennyiben jó gazdának bizonyult – lehetősége volt annak meghosszabbítására a következő évben is, a bérleti díj módosítása nélkül. A kamarai adminisztráció jelentésében Schildson báró április

118 Ugyanekkor osztották ki a megmaradt oltárpárnákat is a kalocsa és besztercebányai egyházmegyébe. Az egyházmegyékhez eljuttatott tárgyak esetében a püspökök központi elosztó szerepéről lásd VELLADICS 2004. 220. MNL OL C 143 Fasc. 11. (9. csomó) No. 964. Verzeichnuß deren für Seite nachfolgend benannter Bistümer in Gemäßheit hoher Statthaltereiverordnung von 12ten März 793 No 5776. Ausgesucht und verabfolgt kirchen Gerätschaften.

119 A központi számvétség által 1790 áprilisában elkészített vagyoni kimutatásban (*Vermögensstand*) felsorolták ugyan a pince bérleti díját az éves bevételék között, de azzal a megjegyzéssel, hogy konkrét összeg feltüntetése nem lehetséges, mert azt az ott tárolt bor mennyisége alapján, akónként 3 krajcárral számolva számították ki, ami évről évre változó volt. MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Vermögensstand des den 4ten April 1787 aufgehobenen Kapuziner Klosters zu Hatvan in Hevesser Komitat, Wäizner diözes.

120 A Kamara és a Helytartótanács egyesítése után a megyék egy-egy csoportja felé rendelt tiz királyi biztos kinevezésére került sor, 1785. november 1-től pedig a biztosok kerületeihez igazodó kamarai adminisztrációk jöttek létre, mint középfokú kincstári igazgatási szervek. A Pesti Kamarai Adminisztráció területi hatáskörébe tartozott Pest-Pilis-Solt, Fejér, Heves-Külső-Szolnok, Nógrád és Borsod megye, a Jászság, a Kis- és Nagykunság, illetve a diósgyőri uradalmi prefektúra. Az adminisztrációk feladata volt a kerületükbe tartozó kamarai, vallás- és tanulmányi alapi, és alapítványi birtokoknak (azok folyó ügyeinek) irányítása, amibe beletartozott a jövedelmek beszedése is. Kincstári tulajdon árverés útján történő bérbeadását önállóan is intézhették, de például első ízben történt bérbeadás esetén a Helytartótanáccsal is egyeztetniük kellett. FKISS-NAGY 1995. 481–496.

121 A kolostor-felosztásokkal járó pénzmozgáshoz szükséges ki- és befizető helyekként szolgáltak a pénztári hálózat alsó fokát képező 50- és harmincadhivatalok, amelyek a szőlés és a vármok kezelése mellett vidéki kamarai pénztárakként is működtek. FKISS-NAGY 1995. 192.

122 MNL OL C 72 1787 F 539. p. 12.

123 Az adminisztráció német nyelvű jelentése a *Hofrichter* szót használja Tományi tisztségének megnevezésére, míg a bérleti szerződés ő maga mint *Provisor* írta alá. A magyar udvarbíró és tisztartó kifejezések időnként szinonimaként használatosak, máskor viszont eltérő uradalmi tisztségekre utalnak. Jelen tanulmányban a B. Gál Edit által is használt tisztartó terminust alkalmazom. A hatvani uradalmi tisztségek ismertetését lásd B. GÁL 1997. 159. Uradalmi tisztségekre utaló terminusokkal vö. MITROPULOS 2014. 79.

30-án azonban már három évet írt, azzal a kikötéssel, hogy amennyiben időközben sikerül a kolostor és/vagy a templom számára új funkciót találni és emiatt nem lesz többé szükség az épület felügyeletére, a bérló az épületben kapott ingyenes lakásra tovább nem tarthat igényt, ha pedig az új funkció miatt a kertre is szükség lenne, a szerződés érvényét veszti.¹²⁴

A templomépület sorsáról az 1787. december 29-én tartott ülésen még nem határoztak, hanem a váci egyházmegyéhez fordultak azzal kapcsolatban, hogy továbbra is szükségesnek látja-e a templom fenntartását a közösség megfelelő lelki gondozása érdekében.¹²⁵ A Helytartótanács és az egyházmegye között ekkora már lezajlott egy alkufolyamat a plébános munkáját segítő káplánok számát és fizetését illetően, mely során az Egyházügyi Bizottság a Vallásalap érdekeire hivatkozva igen szigorú feltételeket diktált. Egy, a hatvani plébánia jövedelmeiről tájékoztató, 1787. április-májusában készült jelentés alapján¹²⁶ a plébánia kongruájának kiegészítését kérvényezte az egyházmegye annak érdekében, hogy a plébános a szükséges két segédlelkész fizetését fedezni tudja. Az 1787. július 27-én tartott tanácskozáson az Egyházügyi Bizottság azonban úgy ítélte meg, hogy a plébánia jövedelmeiből egy káplán (*Kooperator*) még foglalkoztatható, és hangsúlyozta, hogy a vallásalpnak nem feladata a patronátusi jog alatt álló plébániák anyagi támogatása. A plébánia jövedelmeinek kiegészítéséhez tehát nem járult hozzá, azt azonban felajánlotta, hogy amennyiben a plébánosnak a saját jövedelmeiből finanszírozott segédlelkészen kívül egy második káplán szolgálataira is szüksége volna, akkor egy nyugdíjjal ellátott, volt szerzetest kérhet az egyházmegyétől. Ez a javaslat egyúttal arra is rávilágít, hogy a feloszlott kolostorok szerzeteseinek „nyugdíja” (*Pension*) nem jelentett felmentést a plébánia szolgálat alól, hanem egy, a szerzetesekkel együtt mozgatható anyagi támogatást jelenthetett mind a plébániák, mind a fennmaradó kolostorok számára, melyek állandó, fix jövedelmeiket továbbra is a patronusi szerepet vállaló földesuraktól kapták.¹²⁷

A templomépület sorsának kérdése újabb alkalmat jelentett az egyházmegye számára, hogy kedvezőbb feltételeket alkudjon ki a hatvani plébániának mind az anyagi, mind a személyi erőforrások tekintetében. Az Egyházügyi Bizottság 1787. december 29-én feltett, a templom lehetséges hasznosításával kapcsolatos kérdésére 1788. február 7-én Gabriel Zerdahelyi püspöki helynök válaszolt: mindenek előtt arról tájékoztatta a Helytartótanácsot, hogy Hatvanban több mint 2100 katolikus él, és a gyarapodó népességű településen mind a magyar, mind a német nyelv használatos. Habár a plébániatemplom állapotát

124 MNL OL C 72 F 539. p. 14. A bérleti szerződést lásd az A jelű mellékletben.

125 MNL OL C 72 F 539. p. 11.

126 A plébánia jövedelmeiről szóló jelentés egy 1787. május 22-én kelt hosszabb levél mellékletét képezte, melyet egyházi oldalról Paulus Thar, a hatvani körzet archidiaconusa és Verseg plébánosa, illetve Heves- és Külső-Szolnok megye részéről Joannes Farkas szolgabíró [a]r[ticu][arit]er. Unitorum Judlium) írt alá. A jelentéssel az 1787. február 17-én kiadott, a plébániarendezéshez szükséges információk beküldésére felszólító rendeletnek tettek eleget. Az egyházmegye részéről Gabriel Zerdahelyi váci püspöki helynök 1787. június 8-án továbbította a Helytartótanácshoz a levélben megfogalmazott kéréseket több, egyéb település ügyeinek összefoglalásával együtt. Az egyházmegye részéről nemcsak segédlelkészt kértek a plébános mellé, hanem egyúttal azt is, hogy a plébánia földszinti része helyett a volt kapucinus kolostor gazdasági épületeibe költözhessen a normaiskola. A kérvényhez a tantermek és az iskolamesteri lakás kialakítására vonatkozó építészeti és költségvetési tervek is csatoltak. Az iskolára vonatkozó kérés összefüggésben lehetett a segédlelkészek lakhatásának megoldásával is. A kolostor feloszlása után számukra is a plébánia szolgálatot lakkhelyül, amely az iskolával együtt azonban már meglehetősen zsúfolttá vált volna. MNL OL C 71 F 259. p. 14. Ennek egy másolatát küldték meg Egerből július 11-én MNL OL C 71 F 259. p. 19.

127 A július 27-én tartott ülésen az iskolára vonatkozó tervek támogatását is visszautasította az Egyházügyi Bizottság. MNL OL C 71 F 259. p. 20. A kolostorépületek hasznosításával kapcsolatosan lásd VELLADICS 1997b. 347.

megfelelőnek tartotta, arra is rámutatott, hogy a legfeljebb 800 fő befogadására alkalmas épület mérete nem teszi lehetővé, hogy a jelentősen nagyobb lélekszámú, kétnyelvű település plébániája mindkét nemzetiségnek egyenlő feltételeket biztosíthasson a vallásgyakorlásra. Ezért Zerdahelyi a kapucinus kolostortemplom lehetséges funkcióját illetően felvette, hogy azt a mintegy 700 főt számláló, németajkú közösség kaphatná meg, amelynek anyanyelvű lelki gondozása is megoldható lenne azáltal, ha a plébános mellett szolgáló segédlelkészek (*Kooperatoren*) egyike vállalná vasár- és ünnepnapokon a német nyelvű igehirdetést, illetve az áldozás és egyéb ájtatosságok során a különféle énekek és imádságok elmondását.¹²⁸ Ugyanakkor arra is emlékeztette a Helytartótanácsot, hogy a plébániatemplom jövedelmei szerények, és a patrónusi jogot gyakorló Grassalkovich herceg részéről sem lehet arra számítani, hogy egy második templom költségeit is magára vállalná, következésképpen, ha a templom meg is marad a német közösség számára, az épület karbantartása és egyéb szükségletei a vallásalapot terhelnék.¹²⁹ Ez utóbbi szempont, úgy tűnik jóval nagyobb súllyal esett a latba, mint a német közösség szükségletei. A Helytartótanács 1788. március 8-án tartott ülésén a hatvani kapucinus templom ügyében meglehetősen szűkszavú, elutasító választ adott a váci helynöknek, akinek egyúttal azt javasolta, hogy Grassalkovich II. Antal herceggel, mint patrónussal próbáljon egyezkedni a plébániatemplom kibővítése ügyében.¹³⁰

Habár a templom sorsa már ekkor eldőlt, a megmaradt berendezéssel kapcsolatos teendőket – a különféle állami hivatalok és az egyházmegye közötti kommunikáció zavarai miatt – csak hosszadalmas levélváltások után sikerült tisztázni. A lőrinci sóhivatal hivatalnokai 1788. április 30-án, amikor is a kert bérbeadásáról tudósították a Helytartótanácsot, a templomban lévő öt oltár,¹³¹ egy sekrestyeszekrény (*Sacristei Kasten*), a templomi padok (*Kirchen Stühle*) és egyéb apróságok¹³² sorsát illetően arról érdeklődtek, hogy azok eladásáról kell-e

128 Vá. a 35. lábjegyzettel

129 MNL OL C 71 F 259 p. 63.

130 MNL OL C 71 F 259 p. 64.

131 A templom Szent Fidél ábrázoló főoltárának, illetve Szent Ferencet és Szent Antalt ábrázoló mellékoltárainak festményeit a bécsi kapucinus Udalicus, azaz Ulrich testvér festette, amelyek 1737-ben kerültek Hatvanba. 1741-ben a külön kápolnában álló Szűz Mária oltár megújításáról és alatta menedékhely kialakításáról tudósít a háztörténet. 1759-ben állították fel a Szent Kereszt oltárt. A következő évben az oltár előtti fapadlót márványlapokkal helyettesítették, előtte pedig fa áldozórácsot (*cancelli lignea*) állítottak fel, ezáltal téve alkalmassá főpapi misék celebrálására is. *Conventus Hatvaniensis Archivium 1729–1768* (a továbbiakban CHA), 32–33, 115, 170, 175. (A háztörténetben az oldalakat kétféleképpen is számozták. Jelen tanulmányban a lapok alsó sarkában feltüntetett, nyomtatott számokra hivatkozom.) A kolostor feloszlatásakor az asztalosmunkák megbecsülését végző pesti asztalosmester jegyzékében mindössze négy oltárt tüntettek fel a templom berendezésének részeként, mely az előbb felsorolt oltároknak feleltethetőek meg. MNI. OL. C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Tischlermeister Schätzung Die kapuziner kirchen in Hatvan betreffend. Az ötödik oltár valószínűleg nem a templomban állt, hanem a kolostorhoz tartozó infirmárium kápolnájában. Az asztalosmester jegyzéke ugyan ott sem tüntet fel ötödik oltárt, a kolostor inventáriumában azonban szerepel („*alter altar von holz kapuziner art, mit einem Bild ohne Werth*”). Létezését bizonyítja továbbá a háztörténet egy bejegyzése, miszerint 1750-ben állítottak fel a kolostor infirmáriumának oltárát, Barkóczy Ferenc egri püspök 50 forint értékű adományából. CHA 126, MNI. OL. C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Inventur Nro 6, deren, bei dem den 4ten April 787 aufgehobenen Kapuziner Kloster zu Hatvan im Hevesser Komitat vorgefundenen Naturalien, Mobilien, und Gerätschaften; Tischler Meister Schätzung. Das Capuciner Kloster zu Hatvan Bert[effend] ... A kapucinus templomok, elsősorban a máriabesnyői kolostortemplom (ikonográfiai programjáról lásd VARGA 2011. 69–80).

132 A feloszlatáskor jelen lévő asztalosmester becslése szerint a négy oltárt 50, a padok és a stallumok (*Kirchentühl, samt Chorstühl*) együtt 30, a gyóntatószékek 8, a sekrestyeszekrény 18, a szószék (*Kanzel*) pedig 5 forintot ért. MNL OL C 103 – kapucinus kolostorok – Hatvan – Tischlermeister Schätzung Die kapuziner kirchen in Hatvan betreffend ...

gondoskodniuk, illetve esetleg átadhatják-e a padokat Szántó és Sidó¹³³ szegény filiális falusi templomainak ingyen.¹³⁴ 1788. május 24-én tartott ülésen a Helytartótanács Egyházügyi Bizottsága úgy rendelkezett az oltárokat és egyéb templomi berendezéseket illetően, hogy ezeket csak akkor mozdítsák el, ha a templom további istentiszteletre nem használható. Ez ügyben a Pesti Kamarai Adminisztrációnak a váci egyházmegyével kellett egyeztetnie, és abban az esetben, ha a templom nem használható tovább egyházi célokra, berendezését árverésen, a licitációs normának megfelelően kellett eladnia.¹³⁵ Splényi Xaver Ferenc váci püspök 1788. július 14-én, a Pesti Kamarai Adminisztrációnak írt levelében újra leírta, hogy az egyházmegye indokoltnak látta Gabriel Zerdahelyi püspöki helynök jelentése alapján a feloszlattott hatvani kapucinus kolostor templomának megtartását, és azt javasolta, hogy a település német nyelvű lakosságának templomaként használják tovább. A királyi helytartótanács március 8-án kiadott válaszában azonban elutasította ezt a javaslatot.¹³⁶ Schildson báró, a Pesti Kamarai Adminisztráció részéről igyekezett tisztázni a kérdést, így ennek érdekében a Helytartótanácshoz fordult július 18-án, precízen összefoglalva az ügyben addig történt összes korábbi utasítás és levélváltás tartamát, rámutatva az addig kapott utasítások egymásnak ellentmondó elemeire és végül újabb megerősítést kérve arra vonatkozóan, hogy a Helytartótanács továbbra is a templom felszámolását kívánja-e – az egyházmegyei javaslat ellenére is – és valóban a templom kiürítéséről kell-e intézkedniük, még akkor is, ha annak bérbe adása (*Verzinsung*) sem kecsegtet túl sok haszonnal.¹³⁷ Az 1788. augusztus 13-án tartott ülésen a Helytartótanács részéről a kamarai adminisztrációnak azt a választ adták, hogy az oltárokkal együtt a kapucinus templom beépített elemeit is el kell adni, ide értve a szószéket (*Kanzel*) és az orgonát (*Orgel*)¹³⁸ is. A padokra vonatkozó döntést is megerősítették – azaz a becsérték ellenében átadhatók voltak Sidó és Szántó templomainak –, míg az épület további sorsáról csak annyit közöltek, hogy arról majd később rendelkeznek.¹³⁹

A hatvani kapucinusok esetének tanulságai

A hatvani kapucinus kolostor esete a feloszlattási eljárás olyan elemeire világít rá, amely a szakirodalom számára eddig nem vagy kevéssé voltak ismertek. A kolostori berendezés egy jelentős – még ha nem is a legértékesebb – része a kapucinus rend tulajdonában maradhatott, szétosztása pedig a rend provinciálisának és házfőnökeinek megegyezésén alapult, azaz a szerzetesrend saját ügye lehetett, melyet az állami hivatalok ugyan felügyeltek, de közvetlenül nem befolyásoltak. Általánosságban is elmondható, hogy a pálos rend eltörlése után egyre jelentősebb mértékben vált az eljárás részévé a koldulórendek belső szervezetének, kommunikációs csatornáinak és logisztikai lehetőségeinek (pl. a tárgyak szállításának megszervezése) mozgósítása, ami a szerzetesrendek saját érdekeivel is egybeesett, hiszen a fel-

133 Sidó tulajdonképpen Zsidó, ma Vácegres nevű településsel lehet azonos, Szántó alatt pedig a mai Zagyvaszántót értették. Mindkét település földesura Grassalakovich herceg volt, ami arra enged következtetni, hogy a kedvezményezett templomok kiválasztásában nemcsak azok szegénysége és esetleges földrajzi közelsége játszott szerepet, hanem az is, hogy a feloszlattott kolostor javainak legalább egy kis része ezáltal a kolostort korábban támogató földesúr birtokain maradt. VÁLYI 1799. 313., 685.

134 MNL OL C 72 F 539. p. 14.

135 MNL OL C 72 F 539. p. 15.

136 MNL OL C 72 F 539. p. 16.

137 MNL OL C 72 F 539. p. 16.

138 A kolostor 1743 óta rendelkezett orgonával. CHA 119.

139 MNL OL C 72 F 539. p. 17.

osztatott kolostorok emberi és anyagi erőforrásainak megtartását tette lehetővé a megmaradó rendházak számára.¹⁴⁰ Ugyanakkor az új eljárás mód az államapparátus egyházi ügyekkel foglalkozó hivatalait mentesítette a felosztási eljárásokkal kapcsolatos feladatok egy részének ellátása alól, miközben a megmaradó kolostorok megfelelő igazgatására és pasztorációs tevékenységének erősítésére helyezte a hangsúlyt. A koldulórendi kolostorok osztozkodási folyamatának tanulmányozása további, a hatvani kolostoréhoz hasonló esettanulmányok révén lehetséges és a felosztási eljárás további modalitásaira deríthet fényt. A tárgyak mozgásának, illetve az azt kísérő alkudozások és tárgyalások folyamatának rekonstruálása nagyszerűen illusztrálja a felosztást végző apparátus működését, kommunikációs stratégiáit és azok korlátait. Az egyes esetek vizsgálatán keresztül válik láthatóvá, hogy milyen érdekek és feszültségek segítettek, avagy hátráltatták a felosztási eljárások költség- és időhatékony lebonyolítását, és segítségünkre lehetnek annak megértésében is, hogy a hivatalok ezzel kapcsolatos tapasztalatai hogyan befolyásolhatták a kolostorok felosztásával és rendszabályozásával kapcsolatos döntési folyamatokat, terveket, illetve azok végrehajtásának ütemezését.

FELHASZNALT IRODALOM

ANGYAFFY Mátyás András

1823 *Grundsätze der Feldkultur; oder Anleitung zum Ackerbau und zur Pflege der Wiesen und Weiden.* 3. Pest.

BEALES, Derek Edward Dawson

2003 *Prosperity and Plunder. European Catholic monasteries in the age of revolution, 1650–1815.* Cambridge University Press, Cambridge–New York.

B. GÁL Edit

1997 *A hatvani uradalom birtoklás és igazgatástörténeti vázlat, különös tekintettel a Grassalkovichok földesuraságára.* In: HORVÁTH László (szerk.): Mátrai Tanulmányok. Mátra Múzeum, Gyöngyös, 139–163.

BOGDÁN István

1991 *Magyarországi ür-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig.* (Magyar Országos Levéltár kiadványai IV., Levéltár- és történeti forrástudományok 7.) Akadémiai Kiadó, Budapest.

BRAUN, Joseph

1912 *Handbuch der Paramentik,* Herdersche Verlagshandlung, Freiburg im Breisgau.

CSÁSZÁR Elemér

1901 *A pálos-rend felosztása. Második és befejező közlemény. Századok 35/5.* 412–429.

¹⁴⁰ Számos ferences kolostor javainak szétosztására vonatkozó kérvényt tartalmaz: MNL OL. C. 72. 1787/88 F. 132.

DÁVID Ferenc

- 1991 *Az idősebb Grassalkovich Antal jegyzéke egyházi építkezéseiről 1771-ből.* In: TAKÁCS Imre – JÁVOR Anna – MIKÓ Árpád (szerk.): *Művészettörténeti tanulmányok* Mojzer Miklós hatvanadik születésnapjára. Budapest, 225–231.

FARBAKY Péter – FARBAKYNÉ Deklava Lilla

- 2011 *Adalékok a máriabesnyői kapucinus kolostor történetéhez.* In: *Művészettörténeti Értesítő* 60/2. 367–378.

FELHŐ Ibolya – VÖRÖS Antal

- 1961 *A helytartótanácsi levéltár.* (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai I, Levéltári Leltárak 3.) Akadémiai Kiadó, Budapest.

F. KISS Erzsébet – NAGY István

- 1995 *A magyar kamara és egyéb kincstári szervek.* (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I, Levéltári leltárak 9.) Magyar Országos Levéltár, Budapest.

HEGEDŰS Lajos – GOTTL Antónia

1979. *Kétszázéves pesti egyetemi gyógyszerési oklevél.* *Gyógyszerészet* 23. 414–415.

JÁNOS István

- 1997 *A tokaji kapucinusok fennmaradt könyvei.* In: VECSEY Beatrix (szerk.): *Könyv és könyvtár XIX. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtárának évkönyve.* Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, Debrecen, 135–139.

KOLLEGA Tarsoly István

- 2011 *II. József német telepesei 1784–1787.* PhD értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola Gazdaságtörténeti Műhely, Budapest.

LÁBADI Károly

- 2003 *I. Grassalkovich Antal, a templomépítő.* (Gödöllői Múzeumi Füzetek 5.) Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő.

MARZALI Henrik

- 1888 *Magyarország története II. József korában.* 2. kötet. Pfeifer Ferdinánd Kiadása, Budapest.

MITROPULOS Anna Diána

- 2014 *„Utassítjuk fraknói tisztartónkat” – Uradalmi tisztségek és kincstárbeli munkálatok a fraknói számlák tükrében.* *FONS* (Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok) 21/1. 67–98.

NAGY István

- 1971 *A Magyar Kamara 1686–1848* (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai III., Hatóság- és Hivaltörténet 3.) Akadémiai Kiadó, Budapest.
1963 *II. József reformjai Budán.* *Tanulmányok Budapest múltjából XV.* (Budapest várostörténeti monográfiái 24.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 363–402.

PATAKI Katalin

- 2011a *A hatvani kapucinus kolostor gyógyszerháza 1787-ben.* In: BACSA Tibor – SINKOVICS Erika – SISA Tamásné (szerk.): *Hatvani Kalendárium*, Ady Endre Könyvtár, Hatvan, 72–78.
- 2011b *Kapucinusok letelepedése Hatvanban (1729–1759).* In: AGRIA XLVII. Az Egri Vármúzeum Évkönyve = Annales Musei Agriensis, Dobó István Vármúzeum, Eger, 161–176.
- 2013 *A hatvani kapucinusok gyógyszerháza.* In: SZABÓ Jolán (szerk.): *Archívum (A Heves Megyei Levéltár közleményei 20.)* Eger, 35–50.
- 2015 *A hatvani kapucinusok gyógyszerháza Grassalkovich I. Antal idején.* In: Ceglédi Noémi (szerk.): „Birodalmam alatt” – Gróf Grassalkovich Antal a birtokos, mecénás és magánember. Tanulmánykötet a Gödöllői Királyi Kastély és a Gödöllői Városi Múzeum szervezésében 2011. szeptember 16-án megrendezett *Gróf Grassalkovich Antal* című konferencia előadásaiból. (Gödöllői Múzeumi Füzetek 14.) Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 161–176.

ROMHÁNYI Ágnes

- 2012 *Magyarországi gyógyszerészek és üzleteik a 18. század végén. (Az 1786 évi patikavizitációk tanulmányai).* Kaleidoscope Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat 3/4. 37–50.
- 2016 *Az egészség ára. Gyógyszerárszabások Magyarországon a 18. század végén.* Kaleidoscope Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat 6/12. 219–233.

VARGA Kálmán

- 2011 *Nagyboldogasszony Bazilika Máriabesnyő (1759–2000).* Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM) – Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Budapest.

VÁLYI András

- 1799 *Magyar országnak leírása. Mellyben minden hazánkbeli Vármegyék, Városok, Faluk, Puszták; uradalmak, fábrikák, huták, hámorok, savanyú és orvosló vizek, fordőházak, nevezetesebb hegyek, barlangok, folyó vizek, tavak, szigetek, erdők, azoknak hollételek, Földes Urok, fekvések, történettyek, külömbféle természetbeli tulajdonságaik, a' betűknek rendgyek szerint feltaláltatnak.* Harmadik kötet. Budan, a' Királyi Unversitásnak betűivel.

VELLADICS Márta

- 1997a *A feloszlatott szerzetesrendek felszerelési tárgyainak sorsa.* In: JÁNOS Kálmár (szerk.): *Miscellanea fontium historiae Europaeae. Emlékkönyv H. Balázs Éva történészprofesszor 80. születésnapjára.* ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 286–291.
- 1997b *A templom- és kolostorépületek hasznosítása II. József szekularizációs rendeletei után (1782–1850).* *Ars Hungarica* 25. évf. 1–2. szám 346–355.

- 1999 *A II. József korabeli szerzetesrendi abolíció statisztikája (1782–1847)*. Századok 133/6. 1259–1278.
- 2000 *Szerzetesrendi abolíció Magyarországon (1782–1790)*. In: Levéltári Közlemények 71. 33–52.
- 2001a *A szerzetes rendek felszámolása II József korában*. Egyháztörténeti Szemle 2. 3–42. Megtalálható: <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/velladics.htm> [utolsó letöltés: 2016. június 30.]
- 2001b *Szerzetesrendi abolíció II. József korában. Művészettörténeti szempontok*. PhD értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.
- 2004 *A Templomi Felszerelések Letéti Hivatala (1782–1787 – 1802–1824)*. In: BARDOLY István (szerk.): Etűdök. Tanulmányok Granasztóiné Györfly Katalin tiszteletére. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 215–36.
- 2006 *Paradicsom vagy Pokol? Szerzetesség 1782–1790*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum 18/1–2. 21–40.

RÖVIDÍTÉSEK

- CHA – Conventus Hatvaniensis Archivium ab Anno 1729-1768, Kapucinus Rend Levéltára, Mór
- MKL – Magyar katolikus lexikon I–XV. DIÓS István (főszerk.); VICZIÁN János (szerk.) Szent István Társulat, Budapest, 1993–2010. – kísérleti internetes változat: <http://lexikon.katolikus.hu/>
- MNL OL C 66 – Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Egészségügyi osztály (*Departamentum sanitatis*)
- MNL OLC 72 – Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Helytartótanácsi Levéltár – Egyházi Gazdasági Osztály (*Departamentum ecclesiasticum oeconomicum*)
- MNL OLC 103 – Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Helytartótanácsi Levéltár – Helytartótanácsi Számvevőség – Alapítványi ügyosztály – Inventarien der in Hungarn aufgelassenen Klöster.
- MNL OLC 143 – Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Helytartótanácsi Levéltár – Acta sacrae supellectilis depositorii officii (A templomi felszerelések letéti hivatalának iratai)
- MNL OLT 62 – Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Tervtár – Kamarai tervek

KATALIN PATAKI

REDISTRIBUTING THE PROPERTIES OF THE DISSOLVED
MENDICANT ORDERS DURING THE REIGN
OF JOSEPH II.
THE ASSETS OF THE CAPUCHIN MONASTERY IN HATVAN

During the reign of Joseph II, between 1782 and 1790, around a third of the monasteries in the territory of the Kingdom of Hungary were dissolved. The suppression of entire religious orders was discontinued after 1786, so the remaining monasteries were able to receive the assets and resources distributed during the dissolution. In the case of mendicant orders, such as the Franciscans, Capuchins and Minorites, it also meant that the inhabitants of the dissolved friaries did not necessarily leave the order, but moved to the remaining monasteries. Simultaneously, the tasks of transporting, storing and managing the assets of the disbanded monasteries began to exceed the capacity of the administrative apparatus both in terms of manpower and space. Parishes were able to receive mainly church implements, albeit in small amounts, and the modest fixtures of the monasteries of the mendicant orders promised very little profit for the religious fund. Since the reform measures encouraged monastic priests to perform the duties of secular priests, an obvious solution was to give the less valuable implements of the disbanded monasteries to the surviving monasteries of the order instead of the parishes, which meant that most of the administrative tasks, as well as the transportation costs of this distribution, were passed onto the friars. This study sets out to present the emergence and development of this procedure, using the Capuchin Monastery in Hatvan as an example. It describes in detail how the immaterial assets, fixtures and church implements were entered into stock and redistributed, and briefly also discusses the conflict of interests between the diocese and the state, regarding the utilisation of buildings, especially the monastery's church building.

The case of the Capuchin Monastery in Hatvan reveals elements of the suppression that were either unknown or less well known in the literature. The redistribution of assets still owned by the Capuchins could be managed by the order internally: although the process was supervised by the state authorities, there was no direct state intervention. The case of the Capuchins of Hatvan is an excellent example of how the internal system, communication channels and logistics capabilities of the mendicant orders were mobilised during the process, following the dissolution of the Pauline Order. By reconstructing the movement of items, as well as the process of bargaining and negotiating, it describes the operation of the state and church apparatus in charge of the dissolution, as well as their communication channels and limitations, presented on the level of everyday practices. This case also reveals the interests and tensions that facilitated or hindered the timely and cost-effective implementation of the dissolution, which could also significantly influence the decision-making processes and plans for the disbanding and regulation of monasteries, as well as the scheduling of the implementation.